

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Else Bierrings
København med K

Barndoms minder fra tyvernes Fiolstræde

Erindringsserien »Folk Fortæller« nr. 27

Udgivet af
Foreningen Danmarks Folkeminder
1992

ELSE BIERRINGS
X

København med K

Barndoms minder fra tyvernes Fiolstræde

Erindringsserien »Folk Fortæller« nr. 27

Udgivet af

Foreningen Danmarks Folkeminder

1991

KØBENHAVNER MED K

© Foreningen Danmarks Folkeminder.

Redigeret af Jan Diament.

Tegninger af Kirsten Hagerup

1. oplag, 500 eksemplarer, 1992.

Forlaget Folkeminder ApS.

ISBN 87-89759-04-4.

Sat med 11 punkt Garamond og trykt hos

Gullanders Bogtrykkeri a-s, Skjern.

Indhold

Forord af <i>Jan Diamant</i>	5
Forord af <i>Else Bierrings</i>	7
Fiolstræde	9
Hestevognenes tid	15
Originaler og personligheder	18
Pylle	20
På indkøb	21
Bagerjomfru Marie Jensen	24
Frøkerne Hartvig	30
Familien Grossmann	33
Portnerboligen	37
Fru Andersen og Bernhard	39
Marie, Angelo og rotten	42
Nikoline og familien Warburg	43
Rengøring	45
Frk. Herbst	49
Familien Holstein	51
Snedige Angelo	53
Flere personligheder fra nr. 28	56
Familie på flugt	57
Den urene høne	60
Løvhyttefesten	61
En del af et lille samfund	62
Min far	64
Gaden og gården i dag	68

Forord

Byen København er igennem tiden blevet kortlagt på kryds og tværs, helt ned til mindste detalje. Det er interessant at læse om byens arkitektur, dens historie, dens udvikling. Men lige så givende er det at komme om bag facaderne, der hvor dagliglivet leves og levedes.

Og det kommer man med Else Bierrings' »København med K«. Det er blevet sagt af mange, at København i virkeligheden består af flere byer med en lokalpatriotisme, der ofte ikke står tilbage for den man kan opleve på den anden side af Valby bakke.

Men hver en gade, ja, for den sags skyld hvert et hus, er også næsten som en organisme med sit eget liv, sin egen rytme. En selvstændig historie skabt af de mennesker, der bor der.

Megen af den nærhed og afhængighed af hinanden på godt og ondt, man stifter bekendtskab med i denne bog, er gået tabt i vore dage, hvor de voksne ofte arbejder langt fra hjemmet, der er blevet en overnatningsstation, inden det går løs næste dag med arbejdsræset og karrieren. Hvor børn er nogle, der samles i daginstitutioner. Hvor fjernsynet er blevet samlingspunktet, når der skal slappes af.

Else Bierrings' fortælling er fra den tid, da man »kom hinanden ved« uden at man vidste det. Man delte hinandens sorger og glæder. Ordet generationskløft var endnu ikke opfundet. Børnene havde kontakt med de gamle. De voksne morede sig, græd og snakkede sammen. Man mødtes på tværs af religion og sprog. Man lærte om livets gode og dårlige tildragelser ved at være tæt på virkeligheden, og ikke gennem 36 kanaler på tv-skærmen.

Else Bierrings formelig bobler af fortælleglæde, og der er mange pudsig og sørgmuntre hændelser i hendes erindringer. Livsbekræftende fortæller hun med den fine pensel, så personerne står lyslevende foran en. Så interiør og eksteriør får varme, liv og farver. Det er penslen, der maler detaljerne, livet i det små.

Vel emmer det stadig af liv i Fiolstræde, men det må unægtelig siges at være en anden form for liv end dengang for 60 år siden, da gaden genlød af hestetramp og barnestemmer.

København med K

Efter et langt liv som lærer i en københavnsk folkeskole, har Else Bierings i sit otium fået tid til at beskæftige sig med det, man kan mærke, at hendes hjerte banker for: Københavns historie, og der er ingen tvivl om, at hun er københavner med stort K. Måske en af de sidste, om hvem man berettiget kan bruge betegnelsen.

Hun fortæller, at eleverne, dengang hun gik på seminariet, blev bedt om at skrive om deres hjemstavn. De elever, der kom fra landet, gik med ildhu igang med opgaven, men Else Bierrings følte bestemt også, at hun kunne fortælle om en »hjemstavn«: Fiolstræde, hvor hun boede indtil sit 19. år.

At Else Bierrings kommer fra et godt borgerligt hjem, lader sig ikke skjule. Ej heller, at det var et miljø, hvor man beskæftigede sig meget med ord. Hendes far var lejlighedsdigter og kunne, som hun fortæller, have drevet det vidt. Else Bierrings har sikkert arvet mange gode egenskaber fra ham. En eller flere af dem kan man stifte bekendtskab med, når man læser denne bog.

Jan Diamant

Forord

Da jeg for mange år siden var elev på Zahles seminarium, fik vi engang den opgave at skrive et hjemstavnsforedrag. Vi var et hold af ungmøer dels fra landet, dels fra byen. Vi fik også et andet emne ud fra en uklar forestilling om, at især københavnere kunne have svært ved at skrive hjemstavnsforedraget, da de måtte formodes ikke at have nogen rigtig hjemstavn – jo, nok hele den store by, men ellers . . .

Dette fandt jeg var noget vrøvl, så jeg gik i gang med hjemstavnsforedraget. Jeg skrev om de søde og morsomme mennesker i det hus, vi boede i, som, for at bruge et af de skrækkelige moderne udtryk, virkelig »kom hinanden ved« på en langt mere intens måde, end folk almindeligvis gør i dag, selv om de bor dør om dør. Jeg skrev om andre folk i gaden og de omliggende gader, alt dette var jo min hjemstavn. Jeg kunne ikke brede mig så meget – foredraget måtte kun vare 20 minutter. Jeg fik nogen anerkendelse for resultatet; jeg havde bevist, at folk i byerne også har en hjemstavn.

Årene gik; hjemstavnsforedraget sank til bunds i en skuffe, som jeg ikke ret tit ryddede op i. Men en skønne dag kom det jo frem. Jeg kikkede på det og fandt ud af, at jeg kunne huske meget mere fra den tid, og at det ville være morsomt at skrive ned, hvad jeg erindrede. Det var ret meget, og efterhånden som disse optegnelser voksede, kom også tanker om en publikation af en eller anden art, udgivelse som bog, radioforedrag eller lignende. – Et par gange fik jeg mulighed for at læse op af den i ret store forsamlinger og brugte disse oplæsninger som prøveballoner; alle var altid stærkt begejstrede, men de kendte mig jo alle sammen mere eller mindre og var ikke helt uvildige dommere. Alligevel påvirkede det mig naturligvis, når alle opfordrede mig til at få den udgivet.

Jeg var lidt i vildrede, men så fik jeg til en fødselsdag en lille bog, som hed »Fasangården«, og som handlede om alle tiders lille-skole. Der stod uden på den, at den var udgivet af »Foreningen Danmarks Folkeminder«,

København med K

og at den var et nr. i en serie, som hed »Folk fortæller«. – Jeg syntes, det lød, som om den serie var som skræddersyet til min lille bog, så jeg satte mig i forbindelse med foreningen.

Jeg fik bogen antaget, og her foreligger så resultatet.

Else Bierrings

Gaden var gammel – vel en af de ældste i København. Yndefuldt bugtede den sig, følgende ældgamle forlængst nedlagte haveskel, fra Nørrevold mod byens kerne, gled ind under Holbergs kastanies enorme krone og fortsatte derefter med Universitetspladsen og Frue Kirke på den ene side og Metropolitanskolen på den anden, til den endte ved Skindergade.

Gadens navn var Fiolstræde.

V a r ? Men Fiolstræde findes da endnu, vil man sige.

Ja vist, det findes, og endda bevaret i sin smukke form og med sine gamle huse. – Ja, gamle og gamle – alt er relativt. Det er ikke en middelalderlig bebyggelse, man træffer her, og heller ikke kulisser til en Holbergsk komedie. Fiolstrædes middelalderhuse delte skæbne med husene i andre gamle gader i den indre by. Den første af de to store ildebrande i det 18. århundrede lagde dem i aske; de »engelske blus og brande« tog senere en del; men man byggede dem op igen, og adskillige af de bygninger, man i dag ser i Fiolstræde, er bygget i 1700-tallet eller i begyndelsen af 1800-tallet og har altså så mange år på bagen, at de må kaldes ærværdige. Syner det ikke så meget udefra, ses det i hvert fald inde i lejlighederne, hvis stuer ofte har træpaneler i 70-80 cm's højde, mens dørene er forsynede med messinghåndtag med beslag så skønne, at de altid vækker beundring og henrykkelse hos gæster, der kommer på besøg.

Nu er Fiolstræde for længst blevet gågade, og det skadede den ikke i begyndelsen, tværtimod. De smalle fortove forsvandt samtidig med så godt som hele den kørende trafik. Der blev bedre plads i den gamle gade. Den passede godt til at blive gågade. Men som årene gik, skød forretninger op, som var fremmede for gaden, og som udstiller ikke blot i diskrete monter, men hænger deres varer op og ned på husene, eller for tøjets vedkommende på store stativer ude på gaden. Det giver den gamle gade et præg af marskandiser- eller loppemarked, som slet ikke hører til i dette gamle latinerkvarterets hovedstrøg. Med hensyn til bogkasserne uden for boghandlernes vinduer er det noget andet; de hører til her, for Fiolstræde er og har altid været bøgernes gade frem for nogen.

Fiolstræde har altid været antikevareternes gade. Her ses hjørnet af Fiolstræde og Krystalgade år 1933.

Når talen er om sådan en gammel gade, melder sig ganske naturligt spørgsmålet om dens oprindelse; hvor gammel den er, hvordan den har fået sit navn. Hvad gemmer der sig i det? En violin? En viol?

Nu er denne bog ikke ment som en historisk afhandling. Jeg vil blot give et par orienterende oplysninger.

Ifølge en historisk-topografisk beskrivelse af Fiolstræde er gaden i hvert fald nævnt i 1500-tallet. Dens nøjagtige alder kendes ikke, men på gamle kort synes den at være med i nogle af de første byplaner og har måske allerede været der, da Absalon byggede vold om byen.

Hvad angår benævnelsen, blev strædet i gamle dage undertiden kaldt »Strædet, der løber til kantorens port« eller »Strædet, der løber til Nørrevold«, alt efter om man gik ned eller op ad gaden. »Kantorens port« og hans hus og grund – samt degnens gård – lå nemlig mellem det nuværende Krystalgade og Frue Plads, og der var således ikke nogen gade på dette sted. (Degnen og kantoren var begge ansat ved Frue kirke; kontor-embedet bestod i at lede korsangen).

Det sidste stykke fra Store Kannikestræde til Skindergade fik navn senere og kom da til at hedde »Lille Violstræde«, idet »Strædet, der løber til kantorens port,« nu var kommet til at hedde »Store Violstræde«. I disse fjerne tider var husene i strædet tildels omgivet af haver, hvor der formentlig voksede eller ligefrem dyrkedes violer, ligesom det samme nok har været tilfældet med roserne, der gav navn til Rosengården.

Fra violen er der ikke langt til fiolen, og selv om navnet Violstræde holdt sig længe, sejrede dog omsider Fiolstræde; det er, selv om det er en forvanskning, mere mundret og velklingende, skønt det altså ikke er violtoner, der klinger. – Man beholdt indtil videre benævnelserne »Store« og »Lille«, idet »Lille Fiolstræde« blev betegnelsen for hele strækningen Krystalgade-Skindergade, da degnens og kantorens gårde blev revet ned og gaden ført igennem. Senere bortfaldt »Store« og »Lille«, og hele gaden kom til at hedde Fiolstræde.

Som nævnt ryddede brande og bombardement op blandt Københavns middelalderhuse, og de forsvandt ud af bybilledet. Men forinden havde den frygtelige sygdom, pest, i 1711 ryddet op blandt byens indbyggere, og det i en grad, som var den selv en hærgende brand.

Det var slet ikke til at skaffe plads på de almindelige kirkegårde til de mange døde, og derfor anlagdes ikke mindre end fem assistenskirkegårde

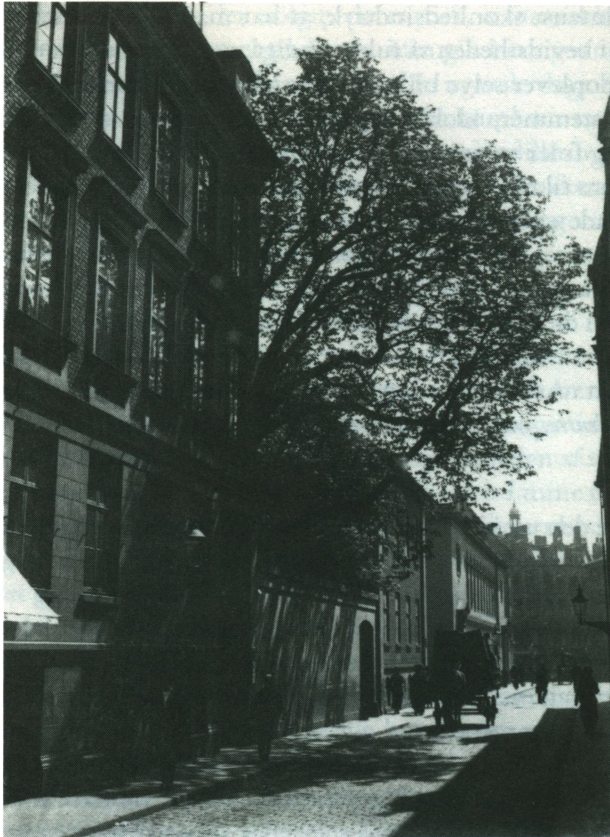
i den indre by. Blandt disse var kirkegården »Linden«. Den strakte sig fra Fiolstræde mod Peder Huitfeldts stræde og i en vinkel ud til Krystalgade. Den første, der blev begravet her i 1711, var en ung præst; den sidste i 1760 var en gammel arbejdsmand.

Under pesten i 1711 fik hver afdød i begyndelsen sin egen kiste, men efterhånden døde så mange, at det næsten var umuligt at skaffe kister til dem alle. Heller ikke egen grav var til at få, så en tid blev ligene blot lagt i rækker oven på hinanden i store fællesgrave. – En sådan kirkegård kunne være en frygtelig smittespreder, og da man kom til forståelse af dette, blev de alle nedlagt, og i stedet oprettedes den nuværende store Assistens kirkegård på Nørrebro i betryggende afstand fra byens volde.

Da man begyndte at bygge på de gamle kirkegårdes terræn, og der blev gravet ud til grunde, kom en masse gamle skeletdele for dagens lys. De blev samlet og kørt bort til andre store fællesgrave. Men op igennem tiden har man stadig kunnet støde på kranier og skeletter, når der blev gravet ud af en eller anden årsag. I 1938, da der i det hus, vi boede i, skulle indlægges centralvarme, fandt arbejderne under kældergulvet to kvindeskeletter, det ene med en guldring på fingeren. – En morgen, da jeg gik igennem gården, kom en af arbejderne og viste mig en knogle, et skulderblad var det vist. Den var våd og grå og uappetitlig, og jeg veg uvilkarlig tilbage. Den kunne jo stamme fra en, der var død af pest – selv om man måske også begravede folk, der var døde af andet på assistenskirkegårdene – og skønt den var omkring 230 år gammel, og der vel ingen smittefare var ved den længere – så alligevel, jeg brød mig nu ikke om at komme i berøring med den.

Bag synagogen i Krystalgade ligger der en stiftelse, oprindeligt beboet af ældre jødiske kvinder, senere også af jødiske mænd. Til denne stiftelse hører der en have med en græsplæne. I den ene side af denne have voksede der endnu for ca. 30 år siden en række store lindetræer, vel 4-5 stykker, som var de sidste rester af kirkegården »Linden«. Baggården til vort hus stødte op til synagogens grund, og i nogle år, mens vi boede i havehuset, vendte vore soveværelser ud mod denne baggård. Ved sommertid sendte de store træer deres frø ind ad vore åbne vinduer, mens en sagte susen gik gennem deres vældige kroner. Ofte kunne det da virke, som om de talte hviskende med hinanden. Mindedes de måske deres ungdom, da de hegnede den triste have og var vidner til så megen menneskelig sorg

*Fiolstræde ca. 1920.
Det er Holbergs famøse
kastanje, der breder sig
på billedet. For enden af
gaden skimtes Skinder-
gade.*

og nød, hjælpeløshed og elendighed? Nu er haven væk, men træerne fik i lang tid lov at blive stående, overlevede brande og krigstider, så »slægter følge slægters gang«. Ja, hvad måtte disse gamle træer dog ikke kunne tale om og mindes!

Fiolstræde har med sin fine, svajede gadelinie, med Holbergs kastanies friske, grønne krone, som rækker tværs over gaden, altid haft et specielt karakterfuldt »ansigtsudtryk« blandt byens gamle gader. At træde ud af et af dens huse en solfyldt søndag formiddag, f. eks. i maj, mens Frue kirkes klokker kalder til højmesse, og den ellers så travle gade næsten er folketom, at se ned ad den og konstatere, at den store kastanie *er* sprunget ud,

alt dette giver et så intenst skønhedsindtryk, at har man oplevet det en gang, fæstner det sig i bevidstheden så fuldstændigt, at man senere i erindringen ikke blot genoplever selve billedet, ikke blot ser det for sig, men hører lydene, de få stemmer, klokkeslagene, fornemmer en aroma af nyudsprunget løv og føler solens varme på ansigtet.

Og så er vi nået frem til nutidens Fiostræde, og hvad enten man nu synes om den som gågade eller ej, er den dog lige så levende og travl som førhen, en bekvem genvej for folk, der kommer til byen med tog eller bus, og som har deres arbejde i den indre bys kontorer eller forretninger. De går i en tæt strøm i de tidlige morgentimer den ene vej og i eftermiddagstimerne i en lige så tæt strøm den anden vej. Der er da gerne nogle, der haster af sted for at nå et bestemt tog; andre tager den mere med ro og giver sig tid til at *slentre*, som man rettelig bør igennem en gammel gade.

* * *

Det er imidlertid ikke den umiddelbare nutid, jeg vil beskæftige mig mest med i det følgende. Jeg vil gå et lille stykke tilbage i tiden, ca. 55-60 år. Og da så Fiolstræde anderledes ud end i dag.

Var det en anden slags mennesker, der færdedes i gaden dengang? I det store og hele vel ikke. Det var også dengang mennesker, der gik til og fra deres arbejde. Naturligvis vekslede klædedragten med tiden for både mænds og kvinders vedkommende.

Apropos klædedragten, så var der i min barndom nogle, der skilte sig ud fra de øvrige og satte en vis kulør på gadebilledet, og det var Skovshovedkonerne, ofte slet og ret kaldt »Skovserne« eller »Fiskerkonerne ved Gl. Strand«. De kom i begyndelsen kun fra Skovshoved (senere vel også fra andre fiskerlejer langs kysten af Øresund) med de friskfangede fisk, deres mænd kom ind med om morgenen; de solgte dem ved Gl. Strand, hvor de havde deres faste stader. De kom med damptoget fra Klampenborg eller Charlottenlund og drog ned igennem Fiolstræde med deres store fiskekurve på ryggen. Men det ejendommelige var, at de, tildels i hvert fald, var iført nationaldragt. Et mørkt tørklæde lagt over kors på brystet foroven og en lang grøn nederdel, kantet forneden med et bredt, rødt bånd. Et forklæde havde de også på og en stråhat i kysefacon om sommeren. Om vinteren var de tæt tilhyllet i uldne sjaler uden på kysehatten.

Fiskerkonerne, der solgte deres fisk i formiddagstimerne ved Gl. Strand, var en gammel tradition, som gik i arv gennem mange år, og de havde ofte deres faste kunder, som de i gamle dage besøgte i hjemmene. Min farmor havde sin faste kone. Når hun kom og solgte sin fisk, blev hun inviteret på kaffe, og min far havde som lille dreng set hende en vinterdag. Mens min farmor lavede kaffen ude i køkkenet, gik konen hen til kakkellovnen, løftede et utal af skørter i vejret og varmede sin bare ende ved ovnvarmen. Hun havde ingen bukser på.

Hestevognenes tid

Men tilbage til Fiolstræde.

Dengang var der tillige en livlig færdsel af kørende trafik, for største delen hestevogne. Efterhånden vandt bilerne også indpas, men det gik relativt langsomt. Hestebenenes klip-klap og lyden af rullende vognhjul var gennemtrængende rytmer i dagens orkester. I mine første barneår var gaden ikke asfalteret, og man skulle tro, at de jernbeslåede hestevognshjul hen over brolægningen lavede et rædsomt spektakel. Jeg husker ikke, at det gjorde noget særligt indtryk, heller ikke på de voksne. De menneskelige nerver var jo ikke dengang som nu ødelagt af al mulig støj og stress, så den smule larm der var, har man vel bedre kunne tage. Hestevognene var man vant til, de bevægede sig sindigt gennem gaden. Men kom en stor lastbil kørende, rystede de gamle huse svagt, og vinduerne klirrede.

Et billede, som er uløseligt knyttet til min barndoms Fiolstræde, er synet af en hest, der var faldet. Jeg syntes, at der ustandselig faldt heste, når vogne kørte gennem gaden. Jeg husker, hvor enorm den tog sig ud, sådan en hest, når den lå på siden i den smalle gade, meget større, end når den stod eller gik for vognen. Det var også mærkeligt, at det varede så længe, inden den gjorde nogen mine til at rejse sig, hvad enten den var kommet noget til eller ej. Den lå som en ubevægelig blok med vognen stående i en mærkelig forvreden stilling bag sig. Det var absolut umuligt for gadens øvrige trafik at komme frem. De holdt i tålmodige rækker i begge retninger; en hest, der var faldet, var jo ingen sjældenhed; i dag dig, i morgen mig. I det højeste forlod man sit køretøj og kom hen og gav gode råd til den heppende kusk sammen med diverse handlende, som kom frem i butiksdøre og kælderhalse og fulgte slagets gang med interesse. Omsider begyndte hesten, som måske fik et chok ved faldet, siden den altid blev lig-

gende, at få sans for atter at indtage den oprette stilling. Den spjættede voldsomt med benene, kusken og de andre interesserede kom med opmuntrende tilråb, og under faretruende rokken af vognen bagved fik den sig væltet om på maven, plantede benene i brolægningen og kom så op at stå mellem vognstængerne. Kusken fik nu ordnet seletøjet, som han havde løsnet for at lette arbejdet for hesten, og omsider satte køretøjet sig så i gang igen. – I det kvarters tid, der var gået, havde der måske samlet sig ca. 6 vogne i hver retning, og det varede jo ikke længe for dem at komme i gang igen. Man kan snart forestille sig resultatet, hvis trafikken i dag blev standset et kvarter.

Mens talen nu er om heste og trafiksammenbrud, må jeg lige omtale et forhold, som virkelig var i stand til at skabe et vist trafik-kaos i Fiolstræde og de omliggende gader, og det var, når der var ildebrand et eller andet sted i gaden. På grund af faren for, at branden skulle gribe om sig i de gamle ejendomme, stillede brandvæsenet altid med en uendelig række af slukningskøretøjer, der opfyldte den smalle gade fra den ene ende til den anden. Jeg erindrere mange sådanne udrykninger, men i de allerfleste tilfælde var det lykkedes beboerne selv at få ilden under kontrol eller slukket, inden brandvæsenet kom, heldigvis vil man naturligvis sige i dag, men som barn var jeg meget skuffet over disse magre resultater af alle de røde bilers tilsynekomst med deres motorlarm og gjaldende horn, hvis hyl blev kastet tilbage fra murene med et infernalsk spektakel. Gaden vrimlede af sorte brandmænd og politibetjente med imponerende hjelme på hovederne. Betjentene skulle holde sidegadernes nysgerrige unger i ave, når de kom vrimlende som tiltrukket af en magnet. Alle mennesker smækkede vinduerne op på vid gab, kastede lige et blik op og ned ad deres eget hus for at få konstateret, at det ikke var hos dem selv, der var noget galt. Således beroliget kunne man sætte sig til rette for at nyde skuespillet i glad bevidsthed om, at man havde sit på det tørre. – Smukkere er den menneskelige natur nu engang ikke.

Brandmændene forsvandt ind i et hus og kom så nogen tid efter ud igen og rystede på hovedet, hvorefter hovedparten af den røde karavane forsvandt gennem sidegaderne i stor stilfærdighed, som om de skammede sig over alt det røre, de havde forårsaget. Tilbage blev en eller to biler for det tilfælde, at det ulmede et eller andet sted, så branden senere kunne bryde op igen. Dette skete dog, så vidt jeg ved, aldrig.

Ved en af disse brande blev den almindelige dramatik øget ved en højst interessant tildragelse. Vi havde været ude at gå tur, mine forældre og jeg, og var på vej hjem, da de røde biler kom farende fra alle verdenshjørner. I samlet flok fór de videre ad Nørrevold, og selv om vi var et stykke borte, kunne vi skønne, at de drejede ned ad Fiolstræde, og vi fremskyndede uvilkårligt vore skridt i ængstelse for, at det skulle være vort eget hus, det drejede sig om.

Et øjeblik efter, at brandbilerne var passeret, hørte vi en ny lyd, nemlig vild klemten af en klokke, og da vi vendte os om, så vi et syn, jeg aldrig har set hverken før eller siden, nemlig en »hestesprøjte« under udrykning. Hvad grunden var til, at man havde indsat dette forhistoriske stykke i slukningstoget, ved jeg ikke; der har måske ikke været biler nok hjemme, men hvad årsagen nu end var, hensatte synet mig i en næsten ekstatisk fryd. Jeg har vel været omkring 11-12 år; aldrig havde jeg set noget så flot, og billedet står, efter disse mange år så tydeligt for mit indre øje, som om jeg havde set det i går.

Det, der gjorde størst indtryk, var hestene. København var jo endnu dengang som sagt lige så fuldt en hestevognenes by som en bilernes by, og københavnerbørn var fortrolige med heste, men de luntede som regel fredeligt af sted mellem den øvrige trafik, og jeg havde aldrig set en galoperende hest. Men Østervoldgade var bred og lang; her kunne kusken rigtig lade hestene strække ud. Og de løb! Det var et par meget kraftige heste, belgiere vel eller jyder, og de kom farende hen ad gaden med flyvende manker, damp ud af næseborene og gnister sprøjtende til alle sider fra de vældige hovslag mod stenbroen. Bag dem kom så den røde vogn med kusken tronende højt oppe. Med tøjlerne løst i de udbredte hænder, men årvågen, parat til at stramme til, hvis nogen eller noget skulle komme på tværs, havde han nok at se til. Lige bag kuskensædet sad manden, der passede klokken. Det var en stor messingklokke, der var fastgjort til vognen, og brandmanden slog med knebelen mod dens sider i en vedvarende klemten, der rungede ud over gader og mennesker. Midt i vognen og på langs ad denne gik to lange bænkesæder med fælles ryglæn. Her sad brandmændene, endnu i færd med at spænde bælterne, store kraftige mænd, værdige til at blive trukket af disse dejlige store heste. Så på en måde ud til at være i familie med dem.

I Fiolstræde var det heldigvis ikke i vort hus, det brændte, men hos en

af antikvitethandler Angelos mindre konkurrenter på den anden side af gaden. Her var gået ild i en gammel sofa og panik i manden. Han fór omkring og skreg med begge arme i vejret, mens brandmændene hurtigt hev det gamle skidt ud på gaden og pøsede vand på det. I betragtning af, at butikken selvfølgelig var fyldt med en masse gammelt ragelse, som for største delen var brandfarligt, forstod man til dels mandens skræk. Det havde været bedre, om han i stedet for at gå fra koncepterne, selv havde forsøgt med noget vand, indtil brandvæsenet kunne nå frem, men så længe man ikke ved, hvordan man selv ville optræde under en brand, skal man ikke dømme andre.

I gaden holdt endnu blandt de andre slukningskøretøjer – hestesprøjten. De store heste dampede efter det hastige løb, og kusken gned sveden af dem med en tot halm. De stod ganske stille, upåvirkede af den lille brand, havde sikkert været med, hvor det gik langt hårdere til. I deres blide, brune øjne var der ro og fred, dog inderst lå et skær af begejstring over det overståede løb, en enkel glæde over at føle sine hestekræfter blive brugt og slå til.

Originaler og personligheder

Når jeg tænker tilbage på min barndom, mens jeg skriver dette, kommer jeg mere og mere til at indse, at jeg er født på grænsen mellem en gammel og en ny tid i langt højere grad, end hvis jeg var født blot 10-15 år senere. – Da havde jeg ikke kunnet række tilbage i fortiden og hente en juvel af en oplevelse som denne med hestesprøjten frem. – Og da havde jeg heller ikke kunne tale om Fiolstrædes originaler.

For ganske vist var de rigtige originaler fra det gamle København, som f. eks. »Jomfru Tidsfordriv« og »Kasket-Karl«, for længst gået til deres fædre, men Fiolstræde havde et par ret ejendommelige personligheder, af hvilke i hvert fald een kan henregnes blandt originalerne, hvortil bl. a. hørte, at man i vide kredse havde et særligt kæle- eller vel snarere øgenavn, som dog gerne blev udtalt med en vis godmodig stemmeklang.

Hans navn var »Prædikanten«, og han var som hentet ud af en af den svenske tegner Albert Engströms tegninger. Han var vel på den tid mellem 40 og 50 år, ikklædt en gammel, lurvet frakke, op af hvis lomme der altid stak en brændevinsflaske, som han til stadighed forfriskede sig ved. En skrækelig gammel fedtet bør, et par lasede benklæder og et par gamle

udtrådte sko udgjorde resten af uniformen. I hans rødblisede fuldemandsansigt sad et lille, altid velklippet overskæg, som stod i den mærkeligste kontrast til hans øvrige usoignerede ydre. Han optrådte kun med lange perioders mellemrum, så med mindre han har haft andre jagtmærker, må han antagelig have været kvartalsdranker. Han steg, så vidt det lod sig gøre, gerne op på et trappetrin og holdt – for hvem der ville høre, og det var slet ikke så få – brandtaler mod samfundet. Det var ikke småting, han kom frem med, fostret af hans omtågede hjerne. Alt muligt skulle revolutioneres; han var en pioner for alle provoer. – Når han ikke rasede mod samfundet, holdt han lange taler til brændevinens pris, mens han dinglede gennem gaden, og han kunne da blive næsten poetisk. Han gjorde i og for sig ingen fortræd, ikke engang det hylende kor af unger, som altid fulgte i hans kølvand. Når man var tilstrækkelig træt af at høre ham råbe op, ringede en eller anden gerne til politiet. Nå, var »Prædikanten« nu igen på færde! Ja, de skulle sende et par betjente. Lidt efter kom der så et par håndfaste »pansere« og tog ham med sig i detentionen. Dette kaldte han at komme i fængsel. »Nå, skal jeg nu i fængsel igen«, sagde han oplivet, »jamen det gør ikke noget. Der får man sådan dejlig øllebrød!«

Den anden person, jeg tænker på som original, ved jeg egentlig ikke, om man kan benævne sådan, men jeg har dog set en avis gøre det engang, da der blev bragt en artikel om den gamle by. Det var den gamle kone – hun må sikkert endnu kunne erindres af mange ældre københavnere – som altid, sommer og vinter sad i indhakked på trappestenen ved den gamle Metropolitanskoles port, dvs., hun kan jo umuligt have siddet der om morgenen, når porten blev benyttet, men er vel kommet om eftermiddagen; i hvert fald sad hun der i mange, mange år. Hun solgte knapper, snøreband o.lign., men hun gjorde ingen reklame for sine varer, og jeg har heller aldrig set hende sælge noget; jeg tror nærmest, at det var camoufleret tiggeri. Hun bad dog heller aldrig om noget, erindrede kun om sin tilstedeværelse ved, hver gang en gik forbi, at klynke: »Go'e herre«, henholdsvis »Go'e dame«.

Af øvrige personer, som, uden at kunne kaldes originaler, ligesom den gamle kone var med til at præge gadebilledet, var – foruden de, som bliver udførligere omtalt i det følgende – den gamle hr. Madsen, som havde en lille antikvitetsforretning i nr. 28. En bedaget pebersvend, som gerne stod i sin kælderhals og kiggede op og ned ad gaden. Han mindede lidt

om Storm P. og havde som han en gammel snadde, som sjældent forlod ham, hængende i den ene mundvig. Hvad han levede af, er mig en gåde; man så aldrig noget menneske gå ned i hans butik, men han må vel have fået noget folkepension – aldersrente hed det dengang – og har nok kun haft få fornødenheder. Stod han ikke i sin dør, så man ham ofte ved vandposten i gården i færd med at rense og vaske nogle gamle ting, han havde erhvervet sig til sin forretning; eller han sad og læste i baglokalet til gården. Han var temmelig belæst og vidste en masse.

Og der var gamle Lars Hansen, som havde brændselshandel lidt længere henne ad gaden. Han holdt også af at stå i sin kælderhals og se på folk, der færdedes på gaden. Han var en stor brumbasse med et enormt »Kejser Wilhelm«-skæg, og når han hilste »God morgen« til kunder og bekendte, lød det som en gammel hund, der gøede. Nede i butikken gik hans lille, tørre kone indhyllet i sjaler og så ud, som om hun skulle dø af tæring med det allerførste. Der var altid sort som i graven i deres butik, fordi de koks, tørv og briketter, de forhandlede, lå i dynger eller stabler, som ragede op over vindueshøjde og lukkede den smule lys ude, som ellers kunne være trængt herved gennem de små kældervinduer, og det elektriske lys sparede man naturligvis på ved kun at sætte ganske svage pærer op; den slags kostede jo penge.

Der var også den lille, spinkle glarmester på den anden side af gaden. Han lagde vægt på at være velklædt og ville tydeligvis gerne lægge lidt afstand mellem sig og de andre kældermænd. Han var sådan set ingen god reklame for sin profession, idet hans ene øje var blevet ødelagt af en glassplint, som engang var sprunget op i det, da han skulle skære en rude til.

»Pylle«

Også »Pylle« var i høj grad med til at sætte sit præg på gaden. »Pylle« var til forskel fra de andre personligheder ikke tobenet, men firbenet. Han var en grå pjusket hund med et trofast blik under brynene. Nogen ædel stamtavle havde han ikke, men havde man kendt den, havde den sikkert været interessant at studere, for den må have været sammensat af adskillige ingredienser. Hvem »Pylle« tilhørte, vidste vist ingen; han tilhørte først og fremmest Fiolstræde, i hvilken han tøflede frem og tilbage og lettede ben dagen igennem; men et sted må han vel have holdt til og fået sin

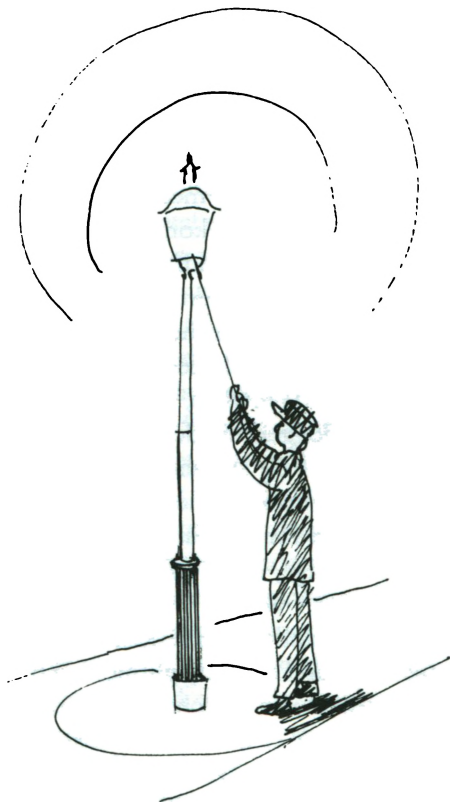
mad og sin søvn. Alle Fiolstrædes beboere kendte ham og hilste forbindtligt på ham, når de mødte ham. Derfor følte alle sig også kaldet til at styrte til hjælp, da »Pylle« en dag ragede uklar med en bulldog, som bed sig fast i siden på ham og derefter ikke var i stand til at slippe igen. »Pylle«s hyl og bulldoggen's knurren gjaldede over hele nabolaget og hidkaldte alle »Pylle«s tobenede venner, nogle bevæbnede med stokke til at straffe misdæderen med, hvad de heldigvis ikke kunne komme til, da de to kæmpende jo ingenlunde stod stille, så det var ikke godt at vide, hvem man ville ramme, hvis man slog. Endelig kom en behjertet mand forbi, med skam at melde slet ikke en fra Fiolstræde, men en helt udenforstående. Han greb slet og ret bulldoggen i bagbenene og løftede den ret op i vejret. Med et forbløffet gisp slap den omgående »Pylle«, men hvad nul Ville den nu ikke bide manden? – Men bulldoggen havde foreløbig mistet al lyst til at bide; den sjokkede bare rundt og smaskede og nøs og forsøgte at få »Pylle«s uld ud af sine tænder. »Pylle«s tobenede venner takkede rørte manden og førte i glæde »Pylle« bort for at trøste ham og bade hans sår. »Pylle« oplevede nu et par gyldne dage, hvor alle ville klappe ham og snakke med ham om hans mirakuløse frelse.

Udover »Pylle« bør endnu et par beboere blandt de firbenede nævnes, ja, just et par. Når aftenstilheden flængedes af urskovsagtig gurglen og hylet fra tobakshandlerens trappesten, så hidrørte den fra tobakshandlerens firbenede svigersøn, der lå her og digtede på et elskovskvad om sin elskovskvide, mens genstanden for alle hans trængsler befandt sig bag den lukkede dør og skulle passe på butikken om natten.

På indkøb

Ellers var Fiolstræde om aftenen – på almindelige hverdagsaftener – næsten provinsielt stille. Lygtetænderen gik sin vante gang fra pæl til pæl og »vækkede« lygterne, men derudover skete der ikke meget. Enkelte aftenvandrere gik gennem gaden, og trafikken duren fra Nørrevold trængte ned i gaden som et fjernt havs brusen, ellers var alt stille. Så meget mere følte forskellen, når lørdag aften indtraf.

Det var en fest at være med til at gå byærinder lørdag aften. Lysene strålede ud fra alle butikker; ingen lukkede jo før kl. 9 (dengang hed det ikke 21). På gaden var en vrimmel af mennesker. Der skulle købes ind til søndag, og det gjorde ikke noget, om man ikke havde tid før om aftenen.

Der var varer nok, og de handlendes humør steg, eftersom aftenen skred frem. Der fulgte da gerne gratis et stort kræmmerhus bolcher med købmandsvarerne, mens urtekræmmerens kone rakte en lille sæbefigur eller en anden lille ting over disken til børnene.

Den lange lørdag gav god fortjeneste, og bagefter kom så en dejlig lang søndag at hvile ud i. Hvad mere kunne man forlange? Weekend-ordning, tidlig lørdagslukning og lignende var ikke opfundet endnu. Det lå helt uden for mulighedernes grænse blot at forestille sig noget sådant, ja, jeg tror, at alle disse gode butikfolk ville have fundet et så utidigt driverliv aldeles nedværdigende og umoralsk og være blevet højst forargede, hvis nogen havde fortalt dem, at den slags ville blive indført, inden der var gået en menneskealder. – Her var også den kontakt mellem de handlende

og deres kunder, som mange mennesker savner i dag, hvor adskillige småhandlende er bukket under i kampen mod de store supermarkeder. »Irma« var dengang den eneste forretning af sin art, og de små Irma-forretninger havde endnu ikke fået så meget vind i sejlene, at de betød nogen virkelig trussel.

Hvad købte man ind, ja, hvad brugte man dengang i en husholdning? Lad os først se på, hvad man spiste. Hvad fik et barn f.eks. at spise?

Jeg har engang i Edith Rodes erindringsbog »De tre små piger« læst følgende: »Al mad var væmmelig og væmmeligere varm end kold«. Og det kan næsten stå som overskrift over en beskrivelse af mit eget forhold til mad, da jeg var barn. – Jeg har tænkt på, om ikke det var, fordi man blev proppet så usandsynligt og fik hældt portioner op, som værsgo skulle spises her og nu; man skulle spise op! Jeg kan ikke tænke mig nogen anden forklaring på, hvorfor et i øvrigt sundt barn reagerede sådan over for mad.

Om morgenen startede man med havregrød eller øllebrød. Det var virkelig væmmeligt, for der var så at sige altid klumper i, selv om øllebrøden dog gerne blev siet. I tilgift fik man eksportfløde i, som havde en underlig kunstig smag.

Havregrynene var i store grønne pakninger fra »Ota«. Solgrynene var endnu ikke opfundet. Ota-pakkerne var interessante derved, at der sad en kupon i hver af dem. Når man havde 15 af disse, kunne man indsende dem eller selv gå ud med dem på Islands Brygge og få en bog for dem. Ota-bøgerne var udmærkede små bøger, f.eks. med eventyr eller med historier om børn eller dyr. – Der var bare det, at når man havde fået en bog, stod der 15 pakker havregryn mellem en selv og den næste bog; der skulle altså spises oceaner af havregrød, inden man langt ude i fremtiden kunne få den næste.

Den medbragte skolemad var et kapitel for sig. Vi spiste i klassen, hvor vi sad ved vore pulte. Da der ikke dengang var nogen form for skolebe-spising eller mælk – i hvert fald ikke på de private skoler – havde vi næsten alle mælk med hjemmefra i sodavandsflasker med patentprop. Det gik for så vidt udmærket, bortset fra, at mælken var noget lunken, når vi nåede frem til spisefrikvarteret. I øvrigt havde vi næsten alle sammen fire halve stykker rugbrød med. Der byttedes ivrigt med sidekammerater og andre, og vi havde navne til maden. Spegepølse hed »Roskilde

Landevej med skærver« – men den havde man hørt før. Mere original var vist benævnelsen af sildesalat som »hakket postbud«; fedtemad var »cold-creme«. Kunne man ikke spise op, kasserede man hårdhændet uden tanke på de små negerbørn, selv om disse allerede dengang gerne ville have haft vore fedtemadder.

Hjemkommen fra skole fik man gerne te med nogle kiks, og senere kom så middagsmaden, altid to retter mad. Når jeg så havde spist en tallerken kødsuppe, som jeg godt kunne lide, kunne jeg bagefter ikke spise steg med sovs og kartofler, dvs., jeg kunne have spist kødet, men ikke med alle de kartofler til, som skulle med for at »drøje«.

Om sommeren fik vi frugtgrød, æblegrød, rabarber- og rødgrød. Det kunne jeg godt lide, men disse retter var jo desserter oven på et læs af kød, kartofler og sovs.

De voksne drak kaffe, men næsten aldrig ren. Den blev blandet med »RICHS« eller »Danmark«s. Også her var der noget for børnene. Der var billeder i pakkerne. Man kunne købe album til disse billeder, og man kunne bytte med skolekammeraterne. Det var ofte dyrebilleder, og i albummet havde hvert billede sit nr. og sin plads, og under pladsen stod der lidt tekst om det pågældende billede.

Så købte man sæbspåner til vask af tøj og brun sæbe til rengøringen. Til opvask brugte man gerne soda.

Man købte ind i mange forskellige butikker, bageren, mejeriet, slagteren, grønthandleren og købmanden, og der var altid bydreng, som kom med det, man ikke kunne bære eller med noget, man havde glemmt. Jeg havde venner blandt alle de handlende, som lavede sjov med mig og fulgte min opvækst med interesse.

Bagerjomfru Marie Jensen

Som forretningsfolkene fulgte deres kunders færden med interesse, således fulgte også kunderne deres handlendes ve og vel. Historien om Marie Jensen er et meget godt eksempel herpå.

Marie Jensen var indehaver af en bager- og konditorforretning i nr. 30. Hun var en stor, svær kone, bleg og farveløs, med noget tyndt, gulerodsfarvet hår samlet i en kage oven på hovedet. Hun var således ikke nogen skønhed, men ren og proper, og hendes forretning var nydelig. Der var hvide glasfliser i loftet i ternet mønster og holdt på plads af forgyldte

træliister, og disken med marmorpladen, over hvilken hun solgte sine brød og kager, skinnede af renhed.

Desværre var Marie kommet på kant med sin nabo, Angelo. Angelo, som egentlig hed Angelo Jensen, Nielsen eller Petersen, havde bortkastet -sen navnet, og ingen kendte ham under andet navn end Angelo. Han var begyndt med at handle med legetøj i en kælder, vist i nr. 34. Han havde forretningstalent, rejste selv til Tyskland og købte varerne, som han så siden solgte her. Så sparede han mellemhandlerne, og hele fortjenesten gik i hans egen lomme. – Efterhånden figurerede der mellem legetøjet enkelte antikviteter, som han købte billigt og solgte dyrt. Da det viste sig at gå bedre end legetøjet, opgav han dette og helligede sig ganske handelen med antikviteter, og det gik så fint, at han i løbet af et par år kunne købe naboejendommen nr. 32. Her kom hans forretning til at ligge i gadeniveau ved siden af Marie Jensens bageri. Angelos forretning voksede stadig, og tanken om en udvidelse meldte sig snart. Tænk, om man kunne få forretningen ved siden af! Det ville være en fin udvidelse.

Da Angelo var kommet så vidt i sine overvejelser, købte han nr. 30 og sagde Marie Jensen op.

Marie så olmt på Angelo og spurgte, hvor hun så skulle sælge sit brød?

Men Angelo havde straks svar på rede hånd. I huset ved siden af, nr. 28, var en lille kælderbutik ledig. Angelo havde spurgt sig for, og den kunne Marie godt få. – Angelo var nok en fremskridtets mand, men ikke så moderne, at han sagde sine medmennesker op uden at kere sig om, hvad der derefter blev af dem.

Men Marie sagde nej tak. Hun skulle ikke ned i nogen kælderbutik. Hun var godt tilfreds med den, hun havde, og her agtede hun at blive.

Angelo gik så for denne gang. Hun kom vel på andre tanker. Et par dage efter besøgte han hende igen. Men Marie var hverken til at hugge eller stikke i.

Da han nogen tid efter besøgte hende for tredje gang, og hun stadig holdt på sit, mistede Angelo tålmodigheden og sagde, at hvis hun ikke var ude til den dato, der stod på opsigelsen, ville han få hende sat ud ved kongens foged.

Hvis dette gjorde noget indtryk på Marie, viste hun det i hvert fald ikke. Men hun indså ingen grund til at holde det hemmeligt. Og efter få

dages forløb vidste hele gaden, at Angelo ville sende Marie kongens foged på halsen, hvis hun ikke var flyttet til den dag, han havde sagt hende op. Og rundt om i husene tog man ivrigt parti for og imod. De fleste havde ondt af Marie og forstod godt, at den lille kælderbutik var et dårligt bytteobjekt, men mange mente dog, at da huset tilhørte Angelo, og han havde brug for forretningen, kunne man ikke bebrejde ham, at han gerne ville benytte den. – Man så med spænding hen imod opsigelsesdagen. Mon Marie dog alligevel ikke faldt til føje og flyttede af sig selv?

Det gjorde Marie ikke. Opsigelsesdagen kom, men Marie stod stadig i sin butik og solgte sit brød og klaskede sit smør sammen med bister mine. Men nogen anstalter til flytning gjorde hun ikke.

Den lille kælderbutik ved siden af stod stadig ledig, ligesom afventende. Og en afventende stemning lå over hele gaden.

Den udløstes brat næste dag, da nogle mænd indfandt sig i Maries butik og uden at tage fjerneste notits af hende og hendes protester begyndte at bære hendes kagekasser og øvrige inventar ud på gaden. Folk strømmede ud af deres huse, vinduer åbnedes i hele omegnen, og man gav højlydt sit mishag til kende. Selv de, der ikke umiddelbart havde holdt med Marie, fandt, at dette alligevel var for meget. De, der selv havde butikker, så med en gysen i sjælen, at sådan noget virkelig lod sig gøre.

Just i samme øjeblik, som Maries kager blev båret ud på et bræt, indfandt der sig en flok gadedrenge fra de omliggende gader. De vejrede altid, hvor der var »noget på færde« og indfandt sig i et hujende kor. Ved synet af kagerne hylede de endnu højere og kastede sig henrykte over brættet, huggede så meget, de kunne bære, og forsvandt lynhurtigt med deres bytte, før nogen sansede at stoppe dem.

Snart var det sidste brød ude; de sidste kagekasser stod stablet op ved siden af et par store dritler smør midt i Fiolstræde og så mærkeligt malplacerede ud, hvad de jo også var. Midt i det hele stod Marie og græd med sit blå- og rødribede forklæde for øjnene. Men i det øjeblik havde hun kun venner omkring sig. Der var ikke én, der ikke havde medfølelse med hende.

Imidlertid, livet skal jo gå videre. Marie vendte sine forgrædte øjne mod den lille kælderbutik i nr. 28 og fandt i al sin kvide, at den næsten så venlig ud. Og den tavse skare omkring hende så det samme og gav sig til at hjælpe hende med at bære tingene på plads. De hjalp hende også med at

vaske disk og vindue af, og i løbet af et par timer var Marie installeret. Den lille butik så virkelig ganske hyggelig ud, og midt i vinduet mellem kagerne stod en stor buket lyserøde roser. Den var fra Maries venner og kunder som en lykønskning til den nye butik.

Men inde i det tomme butikslokale ved siden af med de hvide fliser og marmordisken gik Angelo og målte op med et mærkeligt udtryk i ansigtet. Han havde sejret og burde være glad. Men et eller andet forstyrrede hans glæde.

* * *

Nu havde Marie altså forretning i nr. 28. Bag den lille butik var der et baglokale. Det var heller ikke stort, var også lidt mørkt, men blev dog ganske hyggeligt, da Marie fik sat et par møbler derned. Der var også en god kakkelovn, og hun havde ikke behov for noget større rum til personligt brug. Hun boede et andet sted, i en lejlighed i Rosengården.

Derimod ville hun gerne have haft et sted, hvor hun kunne have anbragt sine tomme brødbakker, smørdritler, papkasser m. m. Det kneb, og derfor stablede hun dem op i gården uden for baglokalet. Det kunne nok gå an, da hendes trappe op til gården næsten var skjult af et cykelskur, men alligevel blev Maries krog en noget uhumsk afdeling af den ellers så smukke gård.

For smuk var gården. Den var temmelig stor, og midt i den lå en oval græsplæne, i hvilken der voksede et kastanietræ. Ud til denne gård vendte forhusets bagside, en sidebygning og et »havehus«, hvilket jo blot er et finere ord for baghus. Men havehuset bar sit navn med rette. Ikke blot havde man herfra udsigt til det smukke træ på den lille græsplæne, men tillige var hele havehuset dækket af vinløv. Den fjerde side af gården dannedes af sidemuren af naboejendommens baghus. Denne høje sidemur havde ingen vinduer, og op ad den voksede der også grønt. Ind imellem dette var der i forskellig højde anbragt størekasser. Jeg erindrer dog ikke andre beboere af disse kasser end diverse spurvefamilier.

Hvor denne mur ophørte, var der kun et plankeværk ind mod nr. 30. Her lå cykelskuret, og bag dette lå altså Maries krog.

Man kom ind i gården gennem en stor smuk grøn port, som især tog sig godt ud fra gaden med sin hvælvede form og det kønne smårude vindue. Håndtaget var af messing i den skønneste udformning, man kan

Gården i Fiolstræde nr. 28.

tænke sig. Porten var altid lukket, så støjen fra gaden kun dæmpet trængte ind. Stilheden forlenede den grønne gård med en fornem tilbagetrukket-hed og en provinsagtig idyl.

Portgulvet var af træ, og nogle af brædderne var i min barndom af nyere dato end andre, hvilket man kunne se på dem. – I tidens løb glemte folk, hvorfor det forholdt sig sådan. Men jeg glemte det ikke, for disse brædders indsættelse hang sammen med min fødsel. – Min far havde fortalt, at da han hentede min mor og mig fra hospitalet, hvor hun havde født mig, kørte vi hjem i taxa. For at gøre det så bekvemt for min mor som muligt, havde min far bedt portneren om at lukke porten helt op, så bilen kunne køre ind i gården. Mine forældre boede på det tidspunkt i havehuset. Men denne indkørsel kunne portens ældgamle gulv ikke stå for. Det brast under et af taxaens baghjul, så den sank i. Mine forældre kom dog frelst fra borde med det dyrebare barn, og bagefter måtte man have Falck til at hale bilen op af hullet og senere skyndsomst få dette repareret, så folk ikke gik og faldt i det.

Fra porten førte forhusets trappe op i huset. Denne trappeopgang var bred med en stor åbning midt i og 2-3 ekstra trin på reposerne mellem etagerne. En herlig trappe at lege på, spille bold eller springe på. Den sidstnævnte sportspræstation var dog forbudt af hensyn til beboernes nerver, som blev dårlige, når jeg skulle træne mig i at »spænde« over så mange trin som muligt i eet spring. Med boldspil forholdt det sig anderledes, for der er grænser for, hvad en fem-årig kan lave af ulykker med en bold. Optimismen i denne sætning vil muligvis falde en og anden for brystet, men min særlige fornøjelse med bolden på trappen bestod for det meste i langsomt at sende den ned ad trappetrinene, løbe efter den og se, hvor langt den kunne nå ved egen hjælp.

Det kunne ske, at en bold fik for megen fart på fra begyndelsen, så den hoppede ud mellem tremmerne og forsvandt i dybet. Så lænede jeg mig frem og så efter den og følte den bestemte kriblen i maven, som også kan overfalde voksne mennesker, når de ser ned fra højtliggende steder, og som de undertiden kæder sammen med mærkelige fantasier om at springe ned. »Dybet drager«, som man siger. Dybet drog ikke mig på dette tidspunkt i mit liv, men jeg passede dog på ikke at læne mig for langt ud over gelænderet; jeg huskede på, hvad min far havde fortalt.

* * *

Min far havde i sin skuffe liggende en rød pung af skind, ret ejendommelig i formen, nærmest noget i retning af en tegnebog, men med smalle skindstrimler viklet flere gange om som lukkeforanstaltning. – Denne pung havde tilhørt en lille dreng, far engang havde kendt. Men drengen slog sig ihjel, fordi han lænede sig for langt ud over et trappegelænder og faldt ned.

Men hvad var det at slå sig ihjel? Hvad var det at dø? De voksne forklarede det, så godt de kunne, men det var svært at forstå. Man løb ikke mere rundt og legede, men lå stille, som om man sov. Og man vågnede ikke igen. Aldrig mere. Det var ikke til at begribe.

Så forstod man bedre, hvad den lille, røde pung fortalte en, nemlig at her lå den nu i en skuffe, hvor den havde ligget i mange år og skulle blive ved at ligge, og den lille dreng, som den havde tilhørt, skulle aldrig mere komme og tage den op i sine hænder, som han før havde gjort. Skindet var lidt slidt nogle steder; det var der, hvor drengens fingre havde holdt

om pungen. Og det skulle de aldrig gøre mere. Underligt nok, men tingens tavse sprog forstod jeg bedre end menneskenes forklaringer.

Frøknerne Hartvig

Bolden slog med et bump mod en dør. Av, det var ikke så godt, det var de gamle damers dør. Nu kom de nok ud, fordi de troede, at nogen bankede.

Ganske rigtigt. Døren gik op, og en meget gammel mager dame kom ud. Hun var virkelig en *meget* gammel dame, det kunne ethvert barn se. Men det var også tydeligt, at hun søgte at skjule denne kendsgerning så længe, det lod sig gøre, og det mærkelige var, at det forstod jeg også, for jeg glemmer aldrig hendes udseende denne dag. Hun var iført en lyserød kjole, som måske ville have taget sig godt ud på en ung pige i 18-19 års alderen, men som så ganske ejendommelig ud på hende. Hun havde meget rødt på kinderne, og hendes hår, der var stablet op i noget, der vist skulle forestille viltre krøller, havde gennemgået en kraftig hennaskylning og antaget en farve, som stod grufuldt til den lyserøde klædning, hun var iført. Hun råbte med en begejstret gnækkende stemme ved synet af mig: »Er det den små?«

Det var frk. Hartvig, den ene af tre søstre, som beboede denne lejlighed. Et skåret, ovalt porcelænsskilt nede i porten forkyndte med mange snirkler og sving på bogstaverne, at de havde »Salon for elegant hattesyning«.

Det var dog i min barndom allerede et overstået stadium med denne salon. Dens blomstringstid har formodentlig ligget omkring århundredskiftet, da det har været en nok så omstændelig forretning at få en hat syet, store som møllehjul og draperet med alle arter af blonder, kniplinger og bånd, som de var. I min barndom købte man hattene færdige; de private hattesaloners tid var forbi. – Det var frøknerne Hartvigs tid næsten også. Tre damer, gamle som norner, der boede sammen i deres forældres klunkehjem. Egentlig var der kun to frøkener Hartvig, idet den tredje søster i tidernes morgen havde været gift og hed fru Wulff. Den ene frk. Hartvig var »underlig«. Hun sad i det til lejligheden hørende soveværelse, og man så hende aldrig. Hun blev heller aldrig omtalt. Hvis man var i lejligheden, hørte man hende mumle bag den lukkede dør. Fra gården kunne man en sjælden gang se hende i det åbne vindue, når hun trængte

til frisk luft. Hun havde da altid hovedet bundet ind i klude eller bandager. Hun har måske haft en eller anden hudsygdom, så søstrene har ment, at hun ikke kunne vises frem. Om hun i øvrigt var »underlig« er vist tvivlsomt. At hun kunne henfalde til at mumle og snakke med sig selv er måske forståeligt, når hun aldrig så andet end de samme fire vægge omkring sig. Om søstrene på noget tidspunkt tog sig af hende, ved jeg ikke, dvs. de må vel have sørget for at give hende mad en gang imellem, men der var altid tyst som i graven deroppe.

Den anden frk. Hartvig fejlede intet andet på forstanden, end at hun mente, at hun besad evig ungdom og klædte sig derefter, en egenskab, som jo ikke er ganske sjælden hos kvinder, der ikke kan forsone sig med årenes gang. Hun var en særdeles livlig dame, og det var nok hende, der bestemte, hvor skabet skulle stå i den familie. – Fru Wulff var den eneste af de tre, der kom på gaden. En rygskade havde forårsaget, at hun altid gik med bøjet hovede med hagen helt ind mod brystet. Det er synd at sige det, men hun lignede grangiveligt en heks, og små børn, som ikke kendte hende, blev bange, når de mødte hende på trappen, men som om hun selv var klar over denne lighed, var hendes væsen altid præget af stor venlighed, når man mødte hende.

Disse gamle damers stuer var en generation bagud for de fleste af de øvrige beboeres. Det runde mahognibord med plystæppe af samme slags som stolenes betræk, med lysedug og visitkortskål sås vel endnu i andre gamle hjem og i »stadsstuer« i gårdene på landet. Men så var der viftepalmen, der stod ved siden af bordet på sin sokkel. Denne var af form som en kvindeskikkelse i flagrende gevandter. Hun var forgyldt og bar på sine højt løftede hænder en marmorplade, der lignede et stykke af Marie Jensens disk, men var forsynet med en forgyldt kant af metal, et par centimeter høj. Her stod altså palmen, dvs. den mindste af dem, thi her var to. Den anden ragede frem fra et hjørne og vejede over en stor del af stuen. Dens urtepotte var nedsat i en stor kobberskål eller -balje. I vindueskarmen stod de øvrige pottedplanter, og der var mange. Store kaktus, paradistræer og aspidistræer trivedes yppigt, og alle var de i farvestrålende urtepotteskjulere. Yderst mod vinduet var opsat et miniaturrehavegitter af rigtige små træstolper, som om det var sat op omkring en dukkehave; det var jeg meget optaget af.

Til det øvrige bohavet hørte en gyngestol af den slags, hvor gængerne

Disse gamle damers stuer var en generation bagud for de fleste øvrige beboeres.

var sat op på et par træstativer, og hvor stolen havde samme plysbetræk som de øvrige stole. Dette gjaldt også sofaen, der i øvrigt var hård som cement. Den havde en ret lav ryg, hvorfra en mahogniplade på vel 50 centimeters højde ragede op. Den endte med en hylde, hvorfra portrætter af frøkenerne Hartvigs forældre og andre hedengangne Hartviger betragtede beskueren. Imellem fotografierne var der konkylier og forskelligt nips.

I den anden stue, hvis møbler jeg i øvrigt ikke husker så nøje, havde de en vitrine, som til oplysning for folk, der ikke kender en sådan, er et skab, hvor både sider og dør er af glas, så man fra tre sider kan se, hvad der opbevares derinde. Møblet var på snoede ben, og der var en del guldbelægning på det. Der blev opbevaret nogle meget farvestrålende tallerkener,

kunsthæderigt opstillet. Der var landskabsbilleder på dem; damer og herrer i rokokdragter vankede om i grønne marker eller skove. Et slot skimtedes langt borte mellem træerne, en å glimtede frem hist og her. Hvor fine tallerkenerne var, ved jeg ikke, men de var et fund for fantasien. Der var ikke grænser for, hvad man kunne digte ind i dem.

Disse gamle damer havde svært ved at se, og når de derfor om morgenen ville hælde deres vaskevand i wc, kom det meste på gulvet og siled ned til beboerne nedenunder. Det var mine forældres lejlighed, og da en henvendelse til damerne selv ikke hjalp, meddelte min far det til vicevæ-
rten.

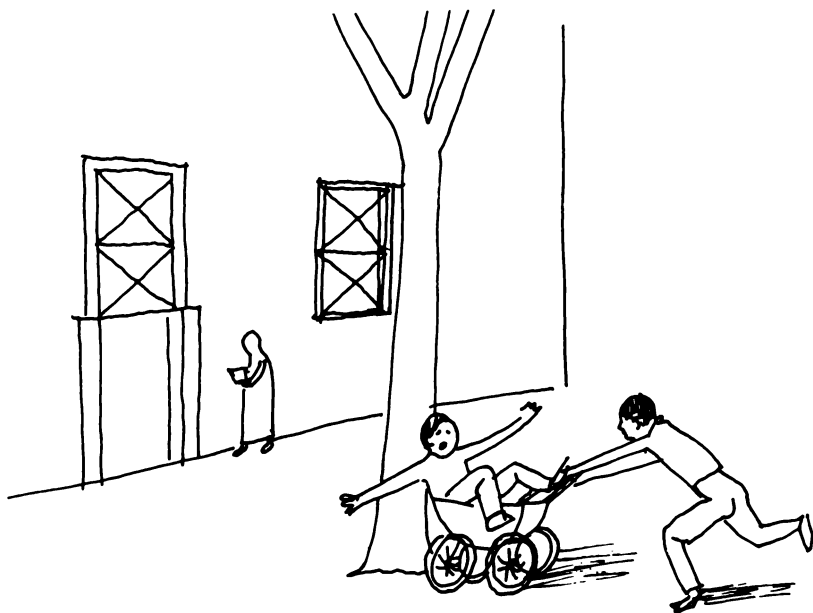
* * *

Ejendommen tilhørte Det mosaiske Trossamfund, og en stor del af beboerne var jøder. I forhusets stueetage blev et lokale brugt til religions- eller sangskole for store jødedrenge. Deres ældgamle religiøse sange klang i eftermiddagstimerne ud over den stille gård og kunne med deres ejendommelige, fremmedartede toneovergange give én rene visioner af gammeltestamentlig ånd; man så for sig det fjerne land og alle de gamle bibelske fortællinger, der knytter sig til det. – Men var der frikvarter, kom drengene ud i gården og var nu almindelige store københavnerdreng, som råbte op og talte sammen med ru overgangsstemmer – man begreb ikke, at de kunne synge så smukt – og morede sig med at køre hinanden rundt om træet i min gamle dukkevogn, som var gået i arv til portnerens lille pige og derfor stod i gården. Den holdt mærkværdigvis til det; Det var solidt kram, man lavede dengang.

Fra den lille baggård bag havehuset førte en fin gammel udskåret dør – alt for fin til at befinde sig på et så upåagtet sted – ind til Synagogens grund. Den blev flittigt benyttet af de jødiske familier, som så, når de skulle til gudstjeneste, ikke behøvede at gå ad Fiolstræde og Krystalgade, men blot kunne gå gennem gårdene. Også jøder fra andre huse i nærheden benyttede denne genvej. Når der netop i dette kvarter boede så mange jødiske familier, hang det jo sammen med, at her lå Synagogen.

Familien Grossmann

En af dem, som oftest benyttede denne genvej, var vicevæ-
rten i nr. 28, Jacob Grossmann, som var kantor ved Synagogen. Han svarede for så vidt

Men var der friekvarter, kom drengene ud i gården og var nu almindelige store københavnerdreng, som råbte op og talte sammen med ru overgangsstemmer – man begreb ikke, at de kunne synge så smukt – og morede sig med at køre hinanden rundt om træet i min gamle dukkevogn, som var gået i arv til portnerens lille pige og derfor stod i gården.

ikke til sit navn, for han var en lille, ret svær mand med et stort smukt hvidt hår og et hvidt skæg, som ikke var ret langt, men som virkede stort på grund af det kraftige overskæg, som var snoet flot ud til siderne. Han var uhyre velklædt; i det hele taget var der over personen et skær af sirlighed og properhed. Han var en meget venlig mand, hvis væsen var præget af ro over for livets tilskikkelser, men han havde nok haft en rolig og god tilværelse.

Grossmann var født i Litauen og kom til Danmark allerede i 1890'erne. Her købte han ejendommen Fiolstræde 28, og for at pynte op plantede han kastanietræet midt i gården. Der går et sagn om, at han fik det af en gartner i Ørstedsparken, som var i færd med at kassere det sammen med nogle andre vækster, da det var for lille og ikke ville vokse. Det må have haft godt af omplantningen, for i Fiolstræde var der aldrig noget

i vejen; her voksede det og skød lydefrit i vejret. – Grossmann holdt i det hele taget sin ejendom godt og ordentligt. I forhuset lod han indrette værelser i nogle tidligere loftsrum på 4. sal. Det var, hvad vi i dag ville kalde en klublejlighed med fælles wc og køkken. Af senere kendte beboere af disse værelser må nævnes politikerens Aksel Larsen, som boede her en tid i sin grønne ungdom.

Senere solgte Grossmann ejendommen til Det mosaiske Trossamfund, som ejede den i den tid, jeg boede her. Grossmann blev vicevært i dette ords egentlige betydning, en stedfortræder for værten, vel hvad man i dag ville kalde inspektør for ejendommen. Gårdfejning og lignende havde han ikke med at gøre; det tog portneren sig af.

Fru Grossmann var stor og moderlig og lige så venlig og rar som sin mand. Hun havde især fattet forkærlighed for mig, måske fordi min mor, som familien Grossmann havde omfattet med stor sympati, var død, før jeg fyldte tre år. Måske også fordi jeg havde fået navnet Else, som tillige var navnet på familien Grossmanns ældste datter. De havde på det tidspunkt, mine forældre som nygifte kom til at bo i ejendommen, tre voksne, hjemmeboende børn, som alle havde ikke-jødiske fornavne. Den ældste, som var en søn, hed Poul, og derefter kom døtrene Else og Kamma. En eller anden, formodentlig fru Grossmann selv, har siden fortalt mig, at min mor syntes så godt om Else og Kamma, at hun bestemte, at hvis hun fik en datter, skulle hun opkaldes efter en af de to unge piger. Denne smukke historie har jeg lidt svært ved at tro helt på, da mine forældre altid havde holdt på, at deres børn ikke skulle opkaldes efter nogen familiemedlemmer og derfor vel heller ikke efter bekendte. Men det kan jo nok være, at deres opmærksomhed er blevet henledt på disse navne ved, at de lærte disse søde unge piger at kende. Datteren Else blev gift på et ret tidligt tidspunkt, og hun boede således ikke hjemme, mens jeg voksede op. Derimod husker jeg Kamma som en ung dame, som om eftermiddagen kom hjem fra skole. Hun var på det tidspunkt lærerinde ved Mosaisk drengeskole. Poul, som var journalist ved dagbladet »Børsen«, var også en rar og venlig ung mand.

Selv om der ikke er tvivl om, at familien Grossmann var rettroende jøder – det lå jo også i husfaderens stilling, at de måtte være det – var de dog langt mere udadvendte mod det samfund, de levede i, end så mange andre ortodokse jøder, jeg har mødt. Det kom frem i mange små forhold;

et eksempel er allerede nævnt i børnenes navne. Den gifte datter og hendes mand havde også to døtre og en søn. De hed Lillian, Birgit og Bent. Selv om disse navne undertiden bruges blandt jøder, især det første og det sidste, er de jo ikke ualmindelige heller blandt ikke-jøder.

Fru Grossmann holdt som sagt meget af mig, og da hun ønskede at vise det på en mere håndgribelig måde, spurgte hun mig en dag, da jeg var 8-9 år gammel, om der ikke var en eller anden ting, jeg ønskede mig. »Jo«, svarede jeg omgående, »et løbehjul!« For det var nu en genstand, som i et års tid havde været mine ønskers mål og stået øverst på min ønskeseddel både til jul og fødselsdag. – Fru Grossmann blev lidt lang i ansigtet og sagde: »Nå-e ja, men er der ikke en eller anden mindre ting, du ønsker dig?« Det var der da heldigvis, for jeg ønskede mig også en poesibog, og det sagde jeg så. »Jamen det skal du få«, svarede fru Grossmann glad og lettet. – Hvorfor min respektstridige far bagefter morede sig så kolossalt over denne samtale, forstod jeg ikke rigtigt.

Et par dage efter kom fru Grossmann med bogen, som forresten var sjældnere og pænere end de så almindeligt brugte poesibøger, som gerne var fremstillet af imiteret skind og med forgyldte ornamentter. Denne var indbundet i et broget lærredsstof, som forestillede alle mulige frugter og blomster på mørkeblå bund. På en af siderne havde fru Grossmann med en stor, flot skrift med så mange sving og kruseduller, at enhver gammel kalligraf måtte blegne af misundelse, skrevet følgende:

Nej, Else, jeg vil ikke se,
hvordan din hat kan klæde,
men om du kan af hjertet le
og kan med øjet græde.
Læs ned, læs op,
et ord til minde
vil du da finde.

Din hengivne
Frederikke Grossmann.

Hun forklarede mig betydningen af de tre sidste linier, og jeg, der ikke før havde set denne slutning, troede, at det var fru Grossmanns egen opfindelse og fandt hende særdeles klog.

Grossmann holdt naturligvis af alle sine børn, men sønnen Poul stod måske nok hans hjerte særlig nær. Det fortæltes, at Poul Grossmann engang kom hjem og beklagede sig bittert over et medmenneske, der havde behandlet ham slet. Da faderen havde hørt på hans klage i nogen tid, sagde han til ham: »Min kære søn, den gode Gud har villet, at også sådanne mennesker skulle leve på Jorden«. Hvad Poul sagde hertil, vides ikke. Det kan vel nok have været svært for et ungt menneske at se på uretfærdighed og ondskab med en sådan resignation.

Grossmann skal have haft en vidunderlig smuk sangstemme; desværre har jeg aldrig hørt den selv. Hans sidste leveår var præget af ro og fred som hans øvrige liv. Heldigvis nåede han at lukke sine øjne, før Hitlers sindssyge jødeforfølgelser, som jo til sidst også ramte de danske jøder, tog sin begyndelse. Da han døde, boede de endnu i Fiolstræde. Min far var med til begravelsen og kom hjem og fortalte om, hvor smukt og værdigt fru Grossmann bar sin sorg. Nogle få år efter blev hun atter ramt af et slag, idet sønnen Poul døde af lungebetændelse ikke mere end ca. 42 år gammel. Man havde endnu ikke penicillin, men en slags forløber for det, som man brugte til bekæmpelse netop af lungebetændelse. Poul Grossmann kunne imidlertid ikke tåle dette stof og kunne altså ikke stå sygdommen igennem ved egen hjælp. Det må have været meget slemt for fru Grossmann at miste sin eneste søn. På det tidspunkt boede ingen af de gamle familier mere i nr. 28, og vi så ikke, så vidt jeg ved, fru Grossmann ved denne lejlighed. Men der er ingen tvivl om, at hun også har båret denne sorg, nok kuet, men ikke knækket. – Den gode Gud havde villet det.

Portnerboligen

Ved at tale om portnerens lille pige, som arvede min dukkevogn, kommer jeg til at tænke på et par forhold ved denne ellers så noble ejendom, som man endnu i min barndom fandt ganske i sin orden, men som man i dag ville korse sig over og ikke uden grund.

Portneren – ja, huset var ganske givet bygget som et efter sin tid herskabeligt hus, og det var det jo stadigt, ikke mindst, når man fra porten så ind i den grønne gård. Og til et sådant hus hørte der en portner. Han skulle have et lokale med et vindue op til portrummet, så han kunne se, at ingen uvedkommende eller fordægtige personer kom ind i huset og evt.

standse sådanne. Vinduet var der også, men det var indvendig dækket af en papplade eller et rullegardin, som aldrig blev fjernet eller rullet op, og ingen af de skiftende portnere, jeg har kendt, var portnere i gammeldags forstand, men snarere gårdmænd.

Imidlertid boede de alle efter tur i det skrækkelige hul, som portnerboligen var. Det var den mindste af lejlighederne i forhuset på tre værelser og køkken, som her nede var delt mellem Marie Jensen og portneren. Marie havde sin butik i det lokale, som oppe i huset var spisestue, mens hendes baglokale svarede til soveværelset. Til portnerbolig blev der så en lille entré, et køkken og det værelse, der oppe i lejlighederne var dagligstue, men som hernede, formindsket af portrummet, kun var et lille hummer. Om vinteren var der fodkoldt trods kakkelovnsvarme, og der var fugtigt i det lille køkken. De skiftende portnerfamiliers medlemmer holdt om kap, og børnene havde i bedste fald evig snue og »lange næser«, i værste fald bronchitis. Lejligheden var direkte sundhedsfarlig, og i vore dage havde garanteret ingen villet bo der, i hvert fald ikke uden først at have fået lejligheden gennemisoleret, men sligt tænkte man ikke på dengang. Når den ene familie flyttede, kom der en anden og forsøgte sig, indtil det efter et par års forløb også blev dem for broget.

* * *

Af børn fra disse skiftende familier husker jeg især en stor dreng ved navn Hans. Han havde ord for at være en slem gadedreng, uartig og fræk. Men der må nu have været andet i Hans end frækhed, for jeg mindes endnu den nænsomhed, hvormed han med sin store drengenæve tog om en lille fugleunge, der var faldet ned i gården fra en rede i kastanietræet. Efter først at have bredt et næsten rent lommetørklæde på jorden, anbragte han med stor forsigtighed fuglen på dette og satte sig ved siden af og snakkede beroligende til den, så længe der endnu var liv i den, hvilket dog desværre ikke varede ret længe. Da den var død, begravede Hans den under træet, tog sit lommetørklæde op og forsvandt ned til sine forældre i kælderen.

Den næste portnerfamilie var ganske unge folk, og det var dem, der havde den lille pige, Else, der arvede dukkevognen. Hun var blåøjet, lyskrøllet, rød og hvid, lignede en lille solstråle. Hun var på dette tidspunkt ca. 3 år. Til legekammerat havde hun familien Koppels lille barnebarn, David. Han var sortøjet, sortkrøllet og med en teint som brunligt

elfenben. De var fortryllende at se sammen, og folk, der kom på besøg, standsede uvilkårligt for at beundre disse to små kontraster, som ikke havde nogen forstand på, at de klædte hinanden så fantastisk, men blot fortsatte deres spændende leg.

* * *

Svarende til portnerboligens elendighed var oppe i lejlighederne pigeværelserne. Disse grufulde rum, som regel beliggende ude bag køkkenet og ofte så små, at der lige akkurat kunne stå en seng og en kommode, kunne i de fleste tilfælde ikke opvarmes. Humane herskaber satte gerne i særligt strenge vintre en petroleumsovn ind til pigen. Men den stod blot og fimsede og forpestede luften, til den arme pige skulle i seng. For deres samvittigheds skyld gav herskaberne gerne deres piger såkaldt familiær stilling, hvilket betød, at de, når dagens slid var endt, kunne opholde sig i familiens stuer og sammen med denne i stedet for ude i deres værelse. – Der var dog ikke mange, der havde tjenestepiger i nr. 28, og i de få familier, hvor det endnu var tilfældet, drejede det sig om gamle veltjente tyender, som nærmest blev regnet som hørende til familien, og som man skaffede bedre værelser, hvis det var muligt. Det var dog blevet mere almindeligt med en kone til hjælp et par gange om ugen i stedet for fast pige.

I dag er der ikke ret mange, der har fast pige, undtagen i store husholdninger, men forskellen på tidligere tiders små petroleumsovarmede rum og vore dages pigeværelser eller husassistentværelser, som vi vel må kalde dem i dag – undertiden med eget bad, radio eller fjernsyn – er så kolossal, at man næsten vægrer sig ved at tro, at denne udvikling ligger inden for et tidsrum af ca. 50 år.

Fru Andersen og Bernhard

På 1. sal i forhuset i lejligheden lige under vor boede fru Andersen og Bernhard. Bernhard hed Jørgensen til efternavn, og fru Andersen, hvis egen mand var død på et tidligt tidspunkt i deres ægteskab, havde siden ernæret sig som husbestyrerinde for Bernhards far, som var enkemand. Han døde imidlertid, før Bernhard var voksen, og fru Andersen blev hos Bernhard og sørgede for ham som en mor. – Der må vel have været lidt penge efter hr. Jørgensen, som havde været skrædder, eller fru Andersen

må selv have haft nogle, ellers er det ikke godt at vide, hvad de levede af, indtil Bernhard blev voksen og selv begyndte at tjene penge.

Da jeg var 10 år, giftede min far sig igen, og et årstid efter opnåede jeg det, som jeg anså for den største lykke i verden: at få en lillesøster. Men barnet var født to måneder for tidligt, hvad der medførte, at min stedmor måtte blive på hospitalet i et længere tidsrum end efter en normal fødsel. Jeg blev derfor i denne tid sat i en slags dagpleje hos fru Andersen, hos hvem jeg holdt til, fra jeg kom fra skole, og til min far hentede mig, når han kom hjem fra sit kontor. Undertiden spiste jeg også til middag på 1. sal, og enkelte gange var jeg der tillige senere på aftenen, hvis min far skulle ud.

Fru Andersen har på dette tidspunkt været omkring de 70; en lille hvidhåret dame med det elskeligste smil, man kan tænke sig. Men hun havde stor myndighed og kunne optræde temmelig bestemt, uden at hendes glade smil dog forlod hende. F.eks. kom det en dag på tale, at jeg skulle have et par nye sko. Min far og fru Andersen diskuterede dette indkøb, og jeg blandede mig i samtalen og udtalte mig om, hvordan jeg mente, skoene skulle være. Såvel jeg, som senere også min søster, har som regel fået lov til – inden for rimelighedens grænser – at være medbestemmende, når der skulle købes tøj til os. Men fru Andersen sagde: »Det skal du ikke bestemme. Det skal din far og jeg nok finde ud af«, og så lo hun sin muntre latter. Jeg var himmelfalden og temmelig fornærmet, men kunne ikke rigtig komme til at vise det, da jeg var sikker på, at det ganske ville prelle af på denne irriterende munterhed.

Hun var gammeldags, så det grænsede til det victorianske, hvad angik børns opdragelse. F.eks. forbød hun mig engang at læse i et illustreret blad, i hvilket der var en serie billeder fra et af vore badesteder. Nogle af disse fotografier viste en del damer i færd med at gå i vandet iført højest anstændige badedragter. »Jeg er ikke sikker på, at din far bryder sig om, at du ser på sådan nogle billeder«, sagde fru Andersen og snuppede uden videre bladet bort for næsen af mig. Fra mit hjem var jeg vant til at betragte alt naturligt på en naturlig måde, og jeg kan huske, hvor denne handling allerede dengang forekom mig latterlig. Og for nutidsmennesker, som i ugebladene ofte kan se billeder af splitter nøgne mennesker, må denne betretning nok forekomme aldeles absurd.

Det kan ikke nægtes, at jeg undertiden kedede mig lumsk i fru Ander-

sens selskab, og hver dag glædede jeg mig meget, til Bernhard kom hjem.

Bernhard var på dette tidspunkt 25 år og havde en kontorplads i den indre by. Han havde i høj grad drengesindet i behold, og hans hjemkomst bragte liv til de stille stuer.

Jeg betragtede ham nærmest som en stor, fornøjelig bror, fortalte ham om min skoledag og mine kammerater, og hvad vi havde foretaget os. Han lyttede interesseret og rev vittigheder af sig. Han spillede for mig på klaveret, lærte mig at stå på hænder og lignende gymnastiske færdigheder, vendte borde om på gulvet, når vi legede skib, osv. Fru Andersen tysede undertiden på os, hvis det efter hendes opfattelse gik for vildt til. Men hun morede sig selv over Bernhards tossestreger og kunne selv blive helt løssluppen, når han fortalte en eller anden sjov historie. Jeg var simpelt hen ved at kvæles af grin og har jo nok været en inspirerende tilhører.

Nogen tid efter flyttede Bernhard fra nr. 28, idet han giftede sig med fru Andersens niece, som han havde kendt, fra de begge var børn. Fru Andersen flyttede også, jeg husker ikke bestemt hvorhen, men jeg mener, at hun flyttede sammen med de to unge.

Det var i alle måder trist, for i stedet for denne lille propre og stilfærdige familie kom der et ægtepar ind, hvis møblement var befængt med væggelus. Lusene blev røget ud med et kemisk middel, der bevirkede, at vi, som boede ovenover, et par nætter måtte sove ude. Dermed var vore – eller i hvert fald mine – trængsler ikke forbi. Ægtemanden på 1. sal gik nemlig tidligt i seng. Soveværelserne på 1. og 2. sal lå lige over for hinanden, og når jeg gik i seng, var det mig umuligt at sove, fordi hr. Zangenberg, som han ironisk nok hed, snorkede, så huset rystede, men kun, når han lige havde lagt sig, ikke senere på natten. Der var lydt i det gamle hus i den stille gade, så alle uvedkommende lyde trængte stærkt igennem. – På denne tid skete der også det, at den skjulte frk. Hartvig døde, og at søstrene efter gammel jødisk skik – meget gammel, jvf. fortællingen om Jairi datter i Det nye Testamente – havde bestilt grædekoner, som sad ved båren i den tid, den stod i hjemmet. Disse sad så her dag og nat og græd. Da det jo også foregik i det nævnte til lejligheden hørende sovekammer, var det nu svært at sove for *den* lyd, men den hørte dog op efter et par dages forløb.

Marie, Angelo og rotten

En sensation i gaden! Efter et par års fjendskab er Angelo og Marie Jensen blevet gode venner igen.

Det gik for sig på følgende måde:

Marie sad en dag alene i sit lille baglokale, da hun pludselig fik besøg af en rotte, der kom spadserende ud af en gammel papkasse, som lå sammen med andet gammelt ragelse i krognen oven for Maries trappe. Den gik ned ad de få trin og stod så i Maries stue og så sig om.

Marie gav et vræl fra sig og sprang op på en stol, hvorfra hun med en fejkest bekrigede rotten ved at slå om sig på gulvet i alle retninger.

Rotten, der ikke følte sig velkommen, ville søge op i gården igen til sin papkasse, men turde ikke på grund af Maries stadig svingende kost. I stedet vendte den om og løb den modsatte vej, hvor den til sin glæde fandt en anden dør, nemlig døren ind til butikken. Hurtigt som lynet smuttede den derind.

Marie vovede sig ned fra sin stol og forfulgte den. Ganske vist var hun bange, men en rotte i en bagerforretning er nu ikke nogen heldig historie. Hvert øjeblik kunne der jo desuden komme kunder.

Med fortvivlelsens mod kostede Marie videre efter rotten, som til sin rædsel så, at man nu heller ikke kunne være i fred her, hvor der endda lugtede så velsignet af frisk brød. Men tilbage kunne den stadig ikke komme på grund af Marie og kosten, så pludselig gjorde den et vældigt spring og havnede på disken. Men her var alt for farligt at opholde sig, mente rotten, hvorfor den gjorde endnu et spring, som sendte den op i vinduet ud mod gaden, hvor den krøb i skjul bag et stort fad med flødeskumskager.

»Nej se, mor, hvad er det for et sjovt dyr i det der vindue?«, råbte en lille pige og halede sin mor tilbage; de var ellers næsten kommet forbi. Moderen kom modvilligt tilbage for at se. Hun blev stående som forstenet og så og så, og hendes øjne blev større og rundere for hvert sekund. På barnets udbrud standsede flere mennesker, en herre og en dame, to drenge med skoletasker. Alle stirrede først målløs i flere sekunder, og så begyndte de at snakke. Herren og damen gestikulerede, drengene lo, og der kom stadig flere mennesker.

Da vågnede Marie op. Her måtte gøres noget ekstraordinært. Angelo?! Nej – jo; det nyttede ikke. Han kunne hjælpe, om nogen kunne. Marie

kunne i hvert fald ikke komme i tanker om andre. Hun banede sig vej gennem mængden i sin blåprikkede kittel.

Angelo stod uden for sin dør og spekulerede på, hvorfor så mange mennesker betragtede vinduet i naboejendommen med så udtalt en interesse, da Marie pludselig stod foran ham. Om han ville hjælpe hende. Der var kommet en rotte ind i hendes butik; den sad i vinduet.

Som den praktiske mand, Angelo var, og lumsk glad over, at Marie bad ham om hjælp, lovede han straks at komme. Til alt held havde han lige hvidtet sit baghus, så han hentede spand og hvidtekost og fulgte Marie.

Ved butikken banede han sig vej gennem opløbet og gav sig til at kalke Maries vindue over, så man ikke kunne se ind. Tilskuerskaren forsvandt, skuffet mumlende.

Nede i butikken gav han sig straks til at fjerne kagefadene fra vinduet. For hvert fad, der forsvandt, styrtede den arme rotte om bag de resterende.

Da det sidste fad var fjernet, prøvede Angelo at fange den vidskræmte rotte med hænderne. Men det gik ikke. Dog – Angelo vidste altid råd. Hurtigt så han sig om efter brugbart skyts, snuppede så et negerkys fra en æske og smækkede det i synet på rotten, som blev blindet og let kunne tages. Angelo tog den med sig og forsvandt og har formodentlig aflivet den.

Men lidt efter indfandt fru Angelo sig hos Marie og spurgte, om hun efter overstået skræk ikke ville ind og drikke en kop kaffe hos hende og hendes mand. Deres søn skulle nok passe butikken imens. Hun kunne jo tage et par kager med. Men helst nogen, rotten ikke havde smagt på, tilføje hun smilende.

Og således endte krigen mellem Marie og Angelo.

Nikoline og familien Warburg

Hvis det ikke var fordi, jeg kunne huske, at det var Angelo selv, som fortalte mig ovenstående historie, ville jeg nok have ment, at den stammede fra Nikoline, husets allestedsnærværende og alvidende nyhedscentral.

Men skal man fortælle om Nikoline, bliver det nødvendigt først at berette lidt om hendes herskab, dels fordi hun så fuldstændigt havde knyttet sin skæbne til disse mennesker med den ærbødighed og hengivenhed,

som var noget særegent for et gammelt tyende fra forrige århundrede, dels fordi det giver en baggrund for hendes situation.

Nikoline var ikke mere end 17 år, da hun rejste fra det midtsjællandske bondeland ind til den store farlige hovedstad, som på det tidspunkt ret nylig havde sprængt sine volde og med uanstændig fart flød ud over »broerne« mod fjerne horisonter.

Nikoline var dog allerede fra begyndelsen fast forankret. Hun havde fået plads hos den jødiske familie Warburg i Fiolstræde 28. Og her indfandt hun sig da til skiftedag med kommode og skudsmålsbog. Den sidste blev der dog ikke nogen sinde brug for. Nikoline var ikke af de piger, der skiftede plads. Hun og familien Warburg kom straks til at stå på den bedste fod med hinanden. Fru Warburg vågede over den unge piges gøren og laden som over sine egne børns, og Nikoline følte sig som hørende til familien uden nogen sinde at overskride den usynlige grænse, der trods alt var mellem et herskab og dets tjenestefolk, og som tjenestefolkene fandt var lige så meget i sin orden, som herskabet gjorde det.

Jeg antager, at familien Warburg var ortodokse jøder og som sådanne nødt til at have en kristen tjenestepige, fordi jøderne på sabbaten ikke må røre ved lys eller ild. Man måtte have en, der kunne fyre i kakkelovnen og tænde lys, og havde man ingen pige, havde man gerne en kristen nabo eller anden medborger, som kom og gjorde en den tjeneste. Dette forhold kan man for øvrigt læse om i Goldschmidts »Maser«.

Årene gik, de gamle Warburgs døde, men Nikoline blev hos børnene. Der var fire børn, to brødre og to søstre. Brødrene havde en damelingeri-forretning på Strøget og søstrene en delikatesseforretning sammesteds. Jeg har tænkt på, om denne oplysning, som jeg har fået fra en ellers pålidelig kilde, kan være rigtig, eller om det ikke er omvendt. Ellers må brødrene have haft damer til at ekspedere, for det kunne dengang ikke tænkes, at herrer ekspederede damer i sådan noget som lingeri. Selv ikke i vore dage sker det, selv om man jo ellers ikke tager meget hensyn til, hvad man i ældre tid fandt passende.

Efterhånden som tiden gik, døde den ene broder og den ene søster, og i min tidlige barndom døde den anden broder, og tilbage af familien var da kun frk. Warburg eller »Frøken Sophie«, som Nikoline til stadighed kaldte hende, efter at hun var vennen til det i sin tidligste ungdom.

Rengøring

Disse to gamle damer færdedes nu alene i den store lejlighed. Den havde 5 værelser ligesom Grossmanns, men lå på 1. sal lige over for fru Andersens og Bernhards. – Den var naturligvis alt for stor, men det kunne lige så lidt falde frk. Warburg ind at opløse forældrehjemmet og flytte til en mere overkommelig lejlighed som at hugge sin højre hånd af. Her var hun, og her blev hun, og huset blev *boldt*. Hver dag trak hun og Nikoline møblerne ud fra væggene og vaskede bag dem; her skulle være rent, også i krogene. – Dette vil måske af mange af os fra en senere tid ses som et udslag af et latterligt rengøringsvanvid. Dengang virkede det ikke *så* besynderligt. Man gjorde i det store og hele mere ud af rengøring i lejlighederne, end man almindeligvis gør nu til dags, og det må formodentlig ses i forbindelse med, at husmødrene som regel altid var hjemmegående, og at man tillige i større udstrækning havde tjenende ånder til sin rådighed. I mit hjem kunne det ikke tænkes, at man udover den daglige rengøring ikke også to gange om året, forår og efterår, holdt hovedrengøring. Og lige så dejligt det var ved forårsrengøringen at få lette, lyse sommergardiner op, lige så hyggeligt var det at komme hjem til en lejlighed, der var gjort efterårsren, og hvor de mørke vintergardiner gjorde stuerne til lune, hyggelige reder for den kolde, mørke vinter. Og man må jo huske på, at alt foregik uden hjælp af alle de tekniske vidundere, vi i dag har til vor rådighed i husholdningerne; støvsugerne var vel de første i rækken af hjælpemidler, der skulle gøre livet lettere for husmødrene, men i lang tid blev de anset for at være den vildeste luksus. Man klarede sig med en tæppemaskine, og vel at mærke ikke sådan en fiks lille genstand, som i de senere år er kommet frem til lettere rengøring i sommerhuse o. lign. Den gamle tæppemaskine var et alvorligt monstrum og tung som en ulykke. Brun sæbe var, hvad man havde til afsæbning af træværk, sæbespånér til vask. Ajax, Valo og hvad de nu hedder, alle de moderne, selvvirkende vaskemidler, kendte man ikke til. Derimod kendte man et begreb, der gav sig udtryk i det uhyggelige ord: »Knofedt«. Når vi som store piger gik på skolekøkken eller skulle hjælpe til derhjemme og helst ville slippe lidt nemt, fik man evig og altid stukket ud, at ingen rengøring duede, hvis man ikke brugte knofedt til den. Det var den sørgelige sandhed, som man gjorde bedst i at indrette sig efter.

Selvfølgelig gøres der da også hovedrent i dag, og der er vel også steder, hvor man stadig gør det to gange om året. Men det klares i det store og hele nemmere, og uden at husmødrene bagefter ser ud til at være i fuldstændig legemlig opløsning, som det undertiden var tilfældet i gamle dage.

* * *

Nå, det var nu et langt sidespring; jeg må tilbage til frk. Warburg og Nikoline.

Frk. Warburg var nok jøde og ud af en ortodoks jødefamilie, men jeg tror ikke, hun selv var ortodoks; hun omgikkes ikke de andre jøder, og jeg har aldrig set hende gå til synagogen. Hun var vist snarere fritænder, en begavet, kultiveret gammel dame, og i høj grad gammel københavner. Hun elskede at klæde sig fint på, altid i højhalsede kjoler, og gå på Strøget og se på butikker. Fra de store chokoladeforretninger hjemførte hun flere poser fin chokolade, som hun efter sin hjemkomst fyldte i bonbonnierer inde i sin røde plys-dagligstue, som kun adskilte sig fra frkn. Hartvigs ved, at møblerne var af fornemmere præg og mere gedigent materiale.

Imens havde Nikoline haft tidkort af at sidde ved vinduet i spisestuen, der vendte ud til gården, og se på, hvem der kom og gik i gården, eller hun gjorde sig et ærinde, gik ned med spanden eller til Marie Jensen efter fløde. – Der var da mulighed for at træffe andre tjenende ånder, som kunne forsyne hende med nye historier om deres herskaber. Marie, hos hvem hele gaden handlede, kunne jo også yde visse ting af interesse. Og Nikoline labbede i sig – nu vidste hun *det*. – Hvis nogen havde sagt til Nikoline, at hun var en sladresøster, ville hun forarget have afvist beskyldningen og ikke helt uden ret. Selv fortalte hun nemlig ingenting. Intet af »Frøken Sophie«s privatliv kom nogensinde over Nikolines tænders gærde, og hvad hun erfarede om andre var egentlig også mere til fornøjelse for hende selv end til viderebefordring. Kun af og til undslap der hende ytringer, som beviste, at hun i visse forhold sad inde med mere viden, end man tiltroede hende.

Engang var dog den store sensation nær gået Nikolines næse forbi. En familie i havehuset holdt bryllup for deres unge datter. Til dagen kom der nu blandt telegrammerne et med mangelfuld adresse. Der stod kun: »Til brudeparret på 3. sal.» For vel ikke at ulejlige sig med at gå for langt, rin-

gede budet på på 1. sal i forhuset for at spørge, om nogen her vidste besked om noget brudepar. Nikoline lukkede op og blev fyr og flamme, for hun havde virkelig ikke hørt noget om dette før nu. Men, sagde hun til budet, der kunne kun være tale om familien til højre på 3. sal i havehuset, og *hvis* det var der, om han så ikke ville komme op igen og ringe på, når han havde afleveret telegrammet, og fortælle hende det. Manden var skikkelig nok til igen at gå op på 1. sal, og på den måde erfarede Nikoline alligevel før nogen anden i huset, at der virkelig var bryllup hos den pågældende familie.

Mens altså Nikoline tilbragte sine eftermiddage ved vinduet i spise-stuen, opholdt frk. Warburg sig i en mindre dagligstue ved siden af, en slags kabinet, idet den store røde plyssekun blev brugt ved festlige lejlig-heder, og når der kom et par gæster. Der sad altså disse to gamle menne-sker og kukkelurede i hver sin stue og opretholdt, skønt på den venskabe-ligste måde, afstanden mellem herskab og tyende.

Det må have været uendelig kedsommeligt, og de lavede derfor også begge to vældigt op, når der kom besøg. Det var vist ikke ret ofte; frk. Warburg kom ikke sammen med ret mange og af husets beboere kun os. Hun satte stor pris på min fars selskab; de var begge gamle københavnere og havde mange fælles interesser. Så blev der tændt lys i den røde daglig-stue, og snakken gik, mens bonbonniererne blev sat frem foran mig med det korte, men kære påbud: »Spis!« Ved disse sammenkomster var Niko-line også til stede, men hun sad aldrig ned. Stående bag en højrygget stol, med armene lagt over kors oven på den, fulgte hun med glade øjne samta-len mellem værtinden og gæsterne.

Der oprandt en glædesdag i det Warburgske hjem. Nikoline havde tjent 50 år i familien. Hun skulle besøge dronningen og have »Medaljen for lang og tro tjeneste«.

Rystende og betaget stod Nikoline op den morgen og trak i sin sorte silkekjole. Hun havde forsøgt en svag protest: »Møblerne ... « Men nej, Frøken Sophie var bestemt, i dag skulle der ikke vaskes bag møblerne. Nikoline følte sig inderlig utilpas. I øvrigt sad hun ret op og ned i sin stads, indtil det blev tid at begive sig til slottet. Frøken Sophie havde ym-tet noget om at køre i drosche, men for en gangs skyld modsagde Niko-line sin frøken. Hun ville gå på sine ben, som hun plejede. Og derved blev det da sådan.

Hun vendte tilbage fra mødet med den milde dronning Alexandrine med et forklaret skær i øjnene og en smuk medalje i etui. Dronningen havde talt med hende, spurgt hende venligt ud og rost hendes trofasthed mod de mennesker, hun havde tjent.

Frøken Sophie betragtede Nikoline med glæde i blik og miner og førte hende ind i den lille dagligstue, hvor frokosten stod serveret. For ganske vist havde det taget hende al den tid, der var gået, siden Nikoline begav sig til audiens og lige til nu, hun var hjemme igen, at lave denne enkle frokost, men hovedsagen var dog, at Frøken Sophie havde lavet frokost til Nikoline og sig selv, så de nu kunne sætte sig til bords og nyde den, efter at Nikoline var færdig med at slå hænderne sammen og udråbe sin begejstring over Frøken Sophies mageløse dygtighed.

Bagefter drak de kaffe, og om eftermiddagen beholdt Frøken Sophie Nikoline hos sig i kabinettet, hvor hun, stadigvæk klædt i den sorte silke, tilbragte et par fornøjelige timer ved vinduet med at betragte gadens liv i Frøken Sophies gadespejl.

Om aftenen inviterede Frøken Sophie Nikoline til middag på »Bernina«, hvad der næsten gjorde Nikoline stum, og da de kom hjem, indfandt familien Bierrings sig efter højtidelig invitation fra Frøken Sophie. De havde blomster og portvin med til Nikoline og ønskede hende til lykke i smukke vendinger. Døren til den store røde dagligstue blev åbnet og alle lys tændt. Gæsterne drak kaffe, som Nikoline insisterede på selv at lave med et stort forklæde over silkekjolen. Dronningens medalje blev taget frem og forevist, og Nikoline måtte endnu engang fortælle om besøget på slottet og om dronningens venlige ord.

Næste dag blev møblerne som sædvanlig trukket ud fra væggene, og som sædvanlig sad Nikoline i vinduet til gården oven på endt rengøring. – Men hun var rig i mindet om sin store dag og fortalte om den vidt og bredt, og denne gang glemte hun ikke at omtale Frøken Sophie og hendes mageløse godhed imod hende.

Middagen på »Bernina« blev ikke Nikolines eneste. Der kom en vinter, hvor Nikoline skrantede lidt, og en dag, da hun havde været særlig træt og modløs, inviterede Frøken Sophie hende igen til middag på »Bernina«. Skønt Nikoline var dødtræt, ville hun dog ikke sige nej til en så utrolig begivenhed på en ganske almindelig hverdag, og så gik de da derhen.

Det blev Nikolines sidste måltid. Da Frøken Sophie vågnede næste

morgen, var der ganske stille i huset. Det utrolige var sket, at Nikoline ikke var stået op. Ellers plejede hun på dette tidspunkt at være i køkkenet i færd med at tilberede morgenmaden. Frøken Sophie stod op for at undersøge denne ejendommelige tingenes tilstand. Hun bankede et par gange på Nikolines dør, men da der ikke blev svaret, gik hun ind og fandt Nikoline liggende død i sin seng.

Frk. Herbst

Frøken Sophie følte sig umådelig ensom efter Nikolines død, for selv om Nikoline var et tyende, så havde de dog kendt hinanden og boet under tag sammen næsten hele deres liv, og Nikoline var jo nærmest en slags familiemedlem, selv om de opretholdt denne skinafstand med at sidde i hver sin stue om aftenen osv.

Det var klart, at frk. Sophie måtte have en anden hjælp, da hun jo ikke kunne holde sin store lejlighed alene. Dengang var det ikke så vanskeligt som nu at få en hushjælp, og en skønne dag indfandt sig så en ældre dame, som blev installeret i frk. Warburgs lejlighed som Nikolines efterfølger.

Hun hed frk. Herbst og var østrigerinde. Hvordan hun var havnet i Danmark, ved jeg ikke, men hun må have været her nogle år, før hun kom til frk. Warburg, for hun talte dansk, omend med en del accent. Hun lignede ikke nogen tjenestepige og var Nikolines diametrale modsætning. Mens Nikoline var et solidt bondemenneske, rundet af gode, sjællandske bønder, var frk. Herbst en dame, kultiveret i væremåde og udseende, ret spinkel af skikkelse og med et ansigt, der var ganske smukt og i hvert fald yderst levende. Hun passede egentlig mere som selskabsdame for frk. Warburg end som husassistent, og det har frk. Warburg øjensynlig også ment, thi frk. Herbst sad ikke i vinduet til gården om eftermiddagen, men i kabinettet hos frk. Warburg, og i den røde plyds-dagligstue sad hun ned, når der var gæster og deltog i konversationen. Der var over hende en vis flagrende nervøsitet, som imidlertid blev dysset noget ned af frk. Warburgs stoiske ro.

Frk. Herbst var katolik, havde altid været det, og hun var en yderst flittig kirkegænger i Københavns katolske kirker. Hendes tale kunne ofte være let præget af bibelske udtryk og billeder, således da hun en dag omfattede min barnlige figur – jeg var knap 15 år – med et kærligt blik og sagde: »Brutgommen kommer snart!«

Blandt beboerne gik hun kun under navnet »Katolikken«. Hendes nervøsitet og sydlandske temperament var ikke rigtig noget for de handlende, som mente, at hun var »forstyrret«, når hun med mange smil og nik og ivrig gestikuleren bestilte, hvad hun skulle have.

Men frk. Herbst var ikke forstyrret, hun var blot henrykt. Hun var født østriger, men elskede Danmark med en til det fanatiske grænsende kærlighed, og hun var lykkelig, erklærede hun over for min far, over, at hun var kommet til at bo i et land, hvor hun havde fået en konge! Ja, aldrig har der vist i dette land eksisteret en mere tro undersåt, og aldrig har nogen kongefamilie været omfattet af en så glødende kærlighed som den, frk. Herbst nærde over for Chr. X og hans hus. Det var, som det var hendes personlige slægt, og hun fulgte deres færden med den dybeste interesse. Da hun havde læst i avisen, at kronprinsparret om aftenen skulle sejle til England, og det just denne aften blæste op til storm, lå frk. Herbst vågen i sin seng hele natten og lyttede til vindens tuden og bævede for den unge kronprinsesse Ingrid, som hun havde hørt ikke skulle være søstærk.

Min far omfattede hun med den dybeste respekt og tiltalte ham altid »Herren«. »Hvad mener Herren om Hitler?« spurgte hun engang i konverserende tone; det var just i disse år, denne person var begyndt at huser. Til sin beroligelse erfarede hun, at Herren heller ikke kunne lide Hitler.

Hvad der siden blev af frk. Herbst, ved jeg ikke. Egentlig er det jo synd, at man således taber mennesker af syne. Hun blev hos frk. Warburg, til denne i en høj alder kort før krigen lukkede sine øjne, men på det tidspunkt blev huset solgt, og næsten alle flyttede, og vi mistede herved forbindelsen med »Katolikken«. Forhåbentlig har den gode frk. Warburg med sin sædvanlige omhu for dem, der tjente hende, sørget for hendes fremtid på en eller anden måde.

Familien Holstein

»Glædelig Jul og et lykkeligt Nytår, kære lille Else fra din gamle ven i Fiolstræde 28, 3^{die} sal i Havehuset bag Kastanietræet og de rugende Skovduer. Det var daglig en lille Glæde at møde den lille mørkøjede Else Bierrings. En daglig lille Glæde, Du havde til mig uden selv at vide det. Den vil ikke blive glemt.

Ludv. Holstein

21. Debr. 39«

Sådan lyder den smukke dedikation, Ludvig Holstein skrev foran i sin bog »Digtet«, som jeg fik til jul det år, jeg var fyldt 19 år.

Han kalder sig min gamle ven, og det var ikke overdrevet, for han havde kendt mig, fra jeg var spæd.

Bekendtskabet skrev sig fra den tid, mine forældre som unge og nygifte kom til at bo i Havehusets ene stuelejlighed. Da boede Holsteins på 3. sal samme sted. At bekendtskabet kom i stand og siden udviklede sig til venskab mellem de to ægtepar, kom vel i første række deraf, at min far selv skrev digte. Han havde fået udgivet een digtsamling og var godt på vej med den næste. Han var anerkendt som talentfuld, og at en af tidens kendte digtere åbnede sit hjem for ham og min mor, har betydet meget for de to unge mennesker.

Holsteins havde telefon – en forholdsvis stor sjældenhed dengang – og de dage, afstemningen om tilhørsforhold til Danmark fandt sted i Sønderjylland, var mine forældre inviteret til Holsteins. Afstemningsresultatet blev nemlig fra tid til anden oplæst i telefonen. – Da afstemningen i 2. zone havde fundet sted, og skuffelsen over tabet af Flensborg var synlig hos de to unge, sagde Holstein, at nu skulle de være fornuftige og ikke sørge, men være glade for det stykke, vi havde fået tilbage af det gamle land.

Da jeg siden gjorde min entre i denne verden og skulle døbes, var min mor endnu for svag efter fødselen til selv at forberede dåbsmiddag, hvorfor middagen skulle indtages på en nærliggende restaurant. Men hvor gjorde man af hovedpersonen? Naturligvis hos Holsteins. Far bar mig og min vugge derop, og jeg blev så anbragt i Holsteins arbejdsværelse, hvor jeg sov sødeligt hele tiden, mens Holstein selv sad ved sit bord og arbejdede – måske blev et digt til i disse timer.

Holsteins havde ingen børn selv; derfor morede det dem – og især fru Holstein – at komme ned og se mig få bad om aftenen. De holdt begge af børn, men kunne vel ingen få, og jeg har siden ofte tænkt på, hvad der rørte sig i fru Holstein ved at se dette lille barn blive badet og puslet af sin mor, mens hun bagefter måtte gå op til sine stille stuer, som ikke genlød af små trin eller henrykt pludren.

Men børn var der dog i familien. Fru Holsteins søster var fru Johs. V. Jensen, og meget ofte kom deres børn på besøg. – Jeg husker engang, jeg skulle til børnekarneval og havde fået en ret fantastisk klovnedragt, gul med sort mønster. Der var bjælder på og en høj spids hue, overtrukket med stoffet. Jeg fik besked på at gå op til Holsteins og vise mig for dem i denne pragt. Hvad de voksne sagde, husker jeg ikke mere, men derimod erindrer jeg en lille dreng, nogle år yngre end jeg, som sad på gulvet og legede med nogle klodser. Han så op, da jeg kom ind, og mønstrede mig et øjeblik. Så fyldtes hans øjne med rædsel, og han fór op og styrtede hen til sin moster og gemte sig bag hendes stol. Det var Emmerik, Johs. V. Jensens yngste søn, som blev så bange for dette sære væsen, der var så underligt klædt på.

Holsteins følte stor hengivenhed for min far, som kom meget sammen med dem og holdt meget af at diskutere litteratur og digte med Holstein, som var konsulent på Gyldendal og kendte alt det nye, der kom frem. Han var en sikker rådgiver for sit forlag, men samvittighedsfuld og forsigtig. Da Kaj Munks første digte udkom, følte Holstein sig ikke overbevist om, at denne præst havde noget større talent, men ved det næste, der kom fra Kaj Munks hånd, blev han overbevist, og jeg hørte ham i en tilfreds tone sige til min far: »Gudskelov, manden *er* digter!« – Fru Holstein, for øvrigt et af de få mennesker, jeg har kendt, som kaldte sin mand ved efternavn, var også fars gode ven; de var lige gamle og havde fødselsdag samme dag. Fru Holstein var en stor slikmund, og far sendte hende derfor gerne en æske fyldt chokolade og et lille vers. Da de fyldte fyrrer, skrev han bl. a.:

Kun et umærkeligt stykke
gik vi, og nu er vi fyrrer.
Skaden er ej af de større,
lad os blot sige til lykke.

På min konfirmationsdag havde Holsteins yttret ønske om at se mig, og jeg kom da op til dem i skumringen, inden vore gæster skulle komme. De kom imod mig med udstrakte hænder, og Holstein omfavnede mig. Derefter forærede de mig et gulfingerbøl, fint og slankt som til en adelsfrøkens hånd.

Denne fine lille gave var dem selv og hele deres verden i en nøddeskal. Deres fornemme stuer og enkle møbler, der vidnede om en sikker, lidt kølig smag – fru Holsteins. Som en kontrast hertil Holsteins arbejdsværelse, en lun rede med puder og plaider, en god hvilestol, arbejdsbordet med lampens klare lys. Fru Holstein selv, fin, blond og kølig og Holstein i sin stol med tæppe over knæene, med det store, lidt tunge hovede, en kraftig manke af hvidt hår og de mildeste blå øjne, der tænkes kan. Hans træk kunne vel næppe kaldes smukke, men de var en blanding af noget højst interessant, nemlig de gamle danske bondeslægters solide træk, forfinede af adelsmandens ansigtslinier, som indgik en forbindelse og blev til noget på een gang djærvt og aristokratisk. Og Holstein havde jo arv fra begge sider. Han skriver i et af sine digte:

Min far var ud af herreblod,
min mor en Sjællands datter, ...

Da huset blev solgt, og lejlighederne skulle moderniseres med bad, centralvarme og parketgulve, så de ville komme op i en pris, som kun få af de gamle beboere kunne og ville betale, opløstes det samfund af familier, der havde levet så trygt sammen omkring kastanietræet. De spredtes for alle vinde. Holsteins kom til at bo på Christianshavn. Også her skabte de sig et hyggeligt og smagfuldt hjem, og vi besøgte dem tit. Så faldt talen på Fiolstræde og den specielle hygge, der rådede i det gamle hus, og Holstein sagde ofte, at der burde skrives en bog om det. »Men jeg er for gammel«, sagde han til mig, »så det må du gøre«. Og det er altså det, jeg efter fattig evne forsøger her.

Snedige Angelo

Angelo var efterhånden blevet en kendt mand, ikke blot i gaden, men faktisk i hele byen. Han var anset blandt sine kolleger, de andre antikvitethandlere, som han mødte på auktioner og ved dødsboer.

Han var, som vi jo har hørt før, en praktisk mand, og da han samtidig havde sans for at bevare og restaurere gamle ting, gjorde han meget ud af sine to ejendomme. Den fælles gård fiktede han op på den smukkeste måde, så den blev til en lille gårdhave, der næsten blev en seværdighed, i hvert fald for folk, som interesserede sig for at se gamle ting komme til deres ret ved en god og pietetsfuld behandling. – Husenes facader ud mod gaden holdt han omhyggeligt med vask og maling, og tværs hen over de to afdelinger af sin forretning malede han med smukke gotiske bogstaver sit navn: Angelo. Ganske vist var det kun hans fornavn, men det var dog det navn, hvorunder hans forretning var vokset og blevet til, hvad den nu var.

Men der findes en slægt her i landet, som hedder Angelo til rigtigt, virkeligt efternavn. De vågnede pludselig op til dåd og skulle ikke have noget af at blive regnet for at være i familie med denne antikvitetshandler, som var kommet af det rene ingenting. Summa summarum, Angelo måtte ikke hedde Angelo, og han havde at fjerne sit fine navn fra husenes facader. Det var der ikke noget at gøre ved; han malede navnet over, og hvor det havde stået, stod der nu i nogen tid ingenting. Men Angelos smarthed var kendt i vide kredse, og en bestemt politibetjent fik til opgave fra tid til anden at lægge sin rute gennem Fiolstræde og holde huset under observation.

En dag så betjenten til sin forbavelse, at der på navnets plads var malet et mægtigt spørgsmålstegn. Intet andet. Og det stod i lang tid over forretningen, der fik en søgning som aldrig før. Alle mennesker skulle ind og se den interessante mand og høre historien om spørgsmålstegnet.

Men en skønne dag blev spørgsmålstegnet malet over. Hvad nu? Under malingen kunne man stadig ane omridsene af bogstaverne i navnet Angelo, og nu så den patruljerende betjent en dag Angelo komme ud og stå op på sin stige med en bøtte sort maling. Hvad ville der nu komme til at stå?

Til sin forbavelse så han det første bogstav, det store A, blive malet op igen, fint og omhyggeligt, derefter fulgte n og g. Så steg Angelo ned og malede ikke mere den dag. Alle kiggede spændt på huset; betjenten følte sig noget foruroliget og lagde også sin vej gennem Fiolstræde næste dag. Da stod Angelo igen på stigen og var i færd med at male e'et op. Og min-

Angelo dyppede atter penslen og malede derefter endnu en lille rund prik over det sidste bogstav, så der nu stod Angelö.

sandtten om ikke l fulgte efter og endelig o. Og så stod der Angelo igen.

Betjenten skød brystet frem, trak maven ind, tog øvrighedsminen på og belavede sig på at skride over gaden for at antaste synderen, så snart han kom ned fra stigen. Men han kom slet ikke ned, og nu så betjenten og de nysgerrige, som også havde fulgt sagen med interesse, at den lovyldige borger Angelo atter dyppede penselen og derefter malede først en og derefter endnu en lille rund prik over det sidste bogstav, så der nu stod »Angelö«.

Hr. Angelö gik ned ad stigen og betragtede sit værk. Det navn havde han ærligt og redeligt købt for 33 kr. og 33 øre, eller hvor meget man nu gav for et nyt navn. Ingen kunne antaste ham for det. De nysgerrige smilede og spredtes, og betjenten lagde hænderne på ryggen, og hans udtryk ændredes fra brøsig bestemthed til modvillig beundring for denne gamle københavnerdreng med de ægte københavnerdrenge valgsporg: »Aldrig rådvild« i behold.

Men Angelö sagde ingen. Folk kendte ham som Angelo, og det hed han altid. Og endnu kendes hans fine lille gårdhave under navnet »Angelos gård«.

Personlighedens navne er svære at ændre.

Flere personligheder fra nr. 28

Holstein var ikke den eneste kendte digter i nr. 28. På 2. sal i forhuset havde en ung mand lejet et værelse hos familien Dalhoff. Han hed Harald H. Lund, og selv om han dengang var ganske ukendt, varede det dog ikke længe, før han blev mere kendt og vandt sig et navn blandt tidens digtere.

Den gamle pastor Dalhoff husker jeg som en meget gammel mand. Han var henrykt for små børn, red ranke med mig og løb omkring med mig på skulderen, så de øvrige familiemedlemmer rædselsslagne søgte at standse ham, for han havde på den tid haft flere anfald af svimmelhed og var undertiden faldet. Han døde, mens jeg endnu var ret lille, men i øvrigt kom jeg meget i familien og underholdt mig med den fine gamle fru Dalhoff, som Harald H. Lund omtaler så smukt i den erindringsbog, han har skrevet om sin ungdom, og ikke mindst med deres jyske pige, frk. Olsen, i hele familien aldrig kaldt andet end »Ole«. Ole legede med mig og fortalte mig historier fra sin barndom i Jylland. Bl. a. fortalte hun mig, at de hver juleaften satte grød ud til nissen, og næste morgen var den spist. Jeg, der egentlig godt vidste, at der ingen nisser fandtes, var bagefter ikke utilbøjelig til at mene, at de dog vist fandtes i Jylland, så overbevisende var Oles fortælling, og jeg er den dag i dag ikke helt sikker på, om hun ikke troede det selv.

Hos Dalhoffs stiftede jeg også bekendtskab med radioen. De havde et radioapparat med høretelefoner; en sådan genstand havde jeg aldrig før set, og jeg var som 5-årig en ivrig lytter, mest til musik, da jeg jo ikke forstod meget af, hvad der blev sagt, og der var vist ingen børnetimer dengang.

I havehuset boede der flere maleriske personligheder, således hr. og fru Olafsson. De var islændinge; hr. Olafsson havde været præst på Island. Hvorfor han nød sit otium i Fiolstræde 28 og ikke på sin fædreneø, ved jeg ikke, men han har måske haft så gode minder fra sin studietid i København, at han har fået lyst til også at tilbringe sin alderdom her i det gamle latinerkvarter.

Han var en meget stor og kraftig mand med et enormt patriarkskæg. Man kunne altid høre, når han kom gående over gården, for han slæbte altid fødderne efter sig. Ved siden af ham gik hans lille magre kone, der så ud, som det mindste vindpust kunne blæse hende omkuld. Det største

ved hende var hendes hatte, der så ud, som om hun stadig fik dem syet i frøknerne Hartvigs salon. Ægteparret talte meget godt dansk, men det var mest fru, som sørgede for underholdningen, når de mødte nogen af husets beboere. Hun talte da på en underlig sursød, lidt maliciøs facon, som lod en ane, at hun ikke altid var lige behagelig. Naboerne fortalte da også, at man undertiden kunne høre vilde skænderier fra de Olafssonske enemærker, og under disse hændte det ikke så sjældent, at præstefruen slog sin mand. I betragtning af størrelsesforholdet ville det modsatte have været tænkeligt, når der nu skulle være håndgemæng i opgøret, men at denne lille tynde kone slog sin store kraftige mand, som vel at mærke fandt sig i det, var et udslag af tilværelsens ofte noget barske humor. Men han har måske efterlevet skriftens ord om at vende den anden kind til.

I lejligheden under Olafssons boede fuldmægtig Rømer. Han var en ældre pensioneret pebersvend, som havde den vane altid at småhoste, når han gik. Hans spadsereture og hjemkomster faldt som regel samtidig med Olafssons, og begge de herrer var ret præcise. Når man gennem den stille gård havde hørt Olafssons slæbende skridt, varede det aldrig ret længe, før man hørte Rømers nervøse hoste for udadgående, og en times tid efter gentog det samme sig, når de vendte hjem.

Rømer var en kultiveret gammel herre, en efterkommer af fysikeren og astronomen Ole Rømer. Som pebersvend skulle man jo tro, at han ikke kendte til Olafssons problemer. Men Rømer havde sit at slås med i skikkelse af en herskesyg husbestyrerinde, som forbød ham at ryge pibe inde i hans egne stuer, fordi lugten satte sig i gardinerne. Han måtte sætte sig i entreen med en prop i brevsprækken, så røgen kunne drive ud på trappen, og det er flere gange hændt, at fremmede, som ikke kendte dette forhold under deres færden på trappen troede, at der var brand i den pågældende lejlighed. Bøjede de sig så ned og kiggede ind ad sprækken, mødte de et par hvasse øjne, for det passede slet ikke Rømer, at han skulle sidde der og ryge, men han turde ikke gøre ophævelser og fandt sig altså i dette, som Olafsson fandt sig i sin kones klø. Ejendommeligt.

Familie på flugt

Men blandt beboerne i havehuset var familien Koppel dog en af de interessanteste. For denne familie var et omvandrende bevis på jødernes mirakuløse evne til at klare sig igennem tider, som ville få de fleste andre men-

nesker til at bukke under i kampen for tilværelsen. Forfulgt, på flugt, ribbet for – bogstavelig – alt, kommer de til et vildfremmed land, hvis sprog de ikke kan, hvis eksistens de vel dårlig nok har anet, med to tomme hænder. Men er der blot den svageste mulighed for at komme til at arbejde med disse hænder, ja, så er spillet næsten på forhånd vundet. – Man skaffer sig hjem og møbler, børnene vokser op, skaber sig gode kår ved hjælp af familiens håndværk, dygtighed og et sikkert forretningstalent. Denne generation er halvvejs danske jøder, og næste er det helt. Iblandt disse er der nye forretningsmænd, akademikere og kunstnere.

Men for at begynde med begyndelsen:

I slutningen af 1800-tallet gik en bølge af »pogromer«, specielt ondartede jødeforfølgelser henover Østeuropa. De begyndte i Rusland og bredte sig herfra til nabolandene, således også til Polen. Som en uhelbredelig sygdom, der nok kan gå i bero en tid, men som dog stadig vil bryde ud i nye anfald, således fortsatte disse pogromer, da de nu var blevet sat i gang, og opstod snart her, snart der i landet. Til sidst blev det uudholdeligt for jøderne, der måtte leve i en stadig angst for, hvor og hvornår det næste gang ville bryde løs. Under disse forhold var der til sidst ikke andet at gøre end at forlade alt, hvad man ejede, og flygte.

I 1912-13 blussede det atter op med en ny serie pogromer, og da brød også familien Koppel op. Men opruddet måtte foregå halvt i dølgsmål, så de rejste ikke på en gang. Først rejste hufvaderen, og når han havde fået etableret sig et eller andet sted, sendtes børnene efterhånden dertil, et par stykker ad gangen; de sidste kom sammen med moderen. Det har åbenbart ikke været nogen usædvanlig måde at anvende ved flugt. For nogle år siden læste jeg om et ganske analogt tilfælde i Karl Bjarnhofs »Bogen om Sascha«.

Familien Koppel havnede i Danmark, i København. Fortumlede og udmattede af overstået spænding kom de efterhånden alle hertil uden andre ejendele end det tøj, de gik og stod i, far, mor og en flok af voksne børn; hvor mange husker jeg ikke bestemt, men der var både sønner og døtre. På en eller anden måde lykkedes det dem at komme i gang. I begyndelsen gik det fra lejlighed til lejlighed, og det var ikke svært at flytte, hjemmet skulle jo bygges op fra grunden, og ejendele var få de første år. Omsider fandt familien blivende sted i en ledig stuelejlighed i Havehuset

i Fiolstræde 28. Dernæst fik man fat i en symaskine; familien Koppel var nemlig skræddere. På denne maskine syede de – dag og nat – veste og jakker for et beklædningsfirma, og hele familien arbejdede med dette.

I begyndelsen havde de ikke kunnet tale et ord dansk, men da unge mennesker jo hurtigt lærer sprog, kunne børnene, da de kom til Fiolstræde, allerede tale lidt gebrokkent dansk, når de hilste på min far og mor, som boede i den anden stuelejlighed i Havehuset. Den gamle far, Mendel Koppel, kunne derimod ikke lære dansk og betjente sig af en blanding af tysk, slavisk og hebræisk, »jiddisch«. Dette blandingsprog lærte min far sig at forstå, da han i mange år arbejdede på at skaffe den gamle mand indfødsret. Det lykkedes vist ikke nogensinde; derimod fik han opholdstilladelse på ubestemt tid tillige med sin kone, som over for os kaldtes Sara, men i virkeligheden vist hed noget i retning af »Sure«, men jødenavne er ofte ret ubestemte og kan staves og udtales på flere forskellige måder.

Mens de endnu arbejdede for indfødsretten, var far engang hos justitsminister Steincke sammen med Mendel Koppel. – Da var det endnu ubestemt, hvad det skulle blive til, og Steincke sagde halvt i spøg til Koppel – formentlig på tysk – at hvis han skulle være dansker, måtte han jo lære dansk. Den gamle mand fæstede sine øjne på Steincke, rystede på hovedet og sagde lidt bedrøvet: »Ich bin zu alt«.

Koppel gjorde sig vist ingen særlige tanker om det danske samfund, han var kommet til at leve i, eller om de kristne. De var for ham blot galt afmarcheret, indtil far en dag i en eller anden forbindelse fortalte ham, at den ene af de to figurer foran Frue kirke forestillede kong David og den anden Moses. »Mojsche?!« sagde Koppel i den yderste forbavselse. Så han har nok fået lidt større tanker om det store danske tempel, end han før havde.

Sønner spillede en stor rolle i de ortodokse jødefamilier, og blandt sønnerne var det den ældste, der var forældrenes særlige stolthed, så da fader Koppel engang i hele sin families nærværelse udtalte, at han holdt lige så meget af min far som af sin ældste søn, så var det en enorm anerkendelse, som de unge døtre ikke var længe om at bringe videre til mine forældre med glad stolthed.

Den urene høne

Bekendtskabet mellem mine forældre og familien Koppel var kommet i stand på følgende måde:

En aften ringede det på døren til mine forældres lejlighed. Da min far lukkede op, stod den gamle Koppel udenfor. Ved tegn og fagter betydede han far, at han skulle følge med ham. Det var ret kort tid efter, at de havde bosat sig her, og far fulgte med ind gennem lejligheden og ud i køkkenet. Her lå en nyslagt høne, og Koppel gjorde far begribeligt, at han ville forære denne høne til ham og min mor. Da far naturligvis blev forbavset over dette tilbud, pegede Koppel lidt bedrøvet på et søm, som lå på bordet, og som far kunne forstå havde ligget i hønens mave. Den var som følge heraf blevet »uren«, dvs. uegnet, og kunne ikke spises af en rettroende jøde.

Utallige er de ting og begreber, der kan gøre noget uegnet, og er en eller anden genstand blevet uegnet, må den enten kasseres, eller den må gøres egnet igen gennem store og ejendommelige renselsesprocesser. Hele dette forhold kan forekomme os helt uforståeligt i dag, men det er jo af urgammel oprindelse og har måske i tidernes morgen været af en fuldt ud rimelig og forståelig karakter.

I hvert fald, hønen var blevet uegnet af at have slugt dette søm. Om far ville have den? Mine forældre var unge folk, som ikke havde ret mange penge, og der stod ikke så ofte høne på menuen, så de var ikke uvillige. Jeg kan dog dårligt tænke mig, at de har villet modtage hønen gratis, men hvorledes dette problem blev løst, ved jeg ikke.

I deres første tid i Danmark havde familien Koppel ikke andet end det, de gik og stod i, men denne tilstand blev snart ændret. Der var efterhånden kommet rigtige senge, sofa, stole, borde, dækketøj og service, alt sammen i løbet af nogle få år. Med deres hænders arbejde havde de skabt sig et nyt hjem. Her var nu familiearnen, hvor alle mødtes, her tændte man nu fredag aften ved solnedgang, når sabbaten begyndte, de to sabbatlys, mens gamle Koppel satte sig for bordenden med kalot på, med bønnebogen foran sig og det store grå skæg bølgende ned over brystet. Han lignede med sine smukke og karakteristiske træk en gammel patriark og var det jo også. Som Gud Herren havde ført Abraham bort fra hans land og hans slægt og hans faders hus, således havde han også – ganske vist under andre forhold – ført Koppel og hans kone og børn bort fra det gamle land

og vist dem et nyt, der som Kanaans land flød med mælk og honning i såvel bogstavelig som overført betydning, som gode og rolige levevilkår. Her følte man sig tryk, her kunne man se sine børn gifte sig og sætte en ny slægt i verden med fred i øjnene og gå-på-mod i sindet. Her kunne man lukke sine øjne i glad forvisning om, at slægten havde klaret omplantningen og groede videre; og man nåede det, inden de sømbeslåede støvler sydfra trampede ind over Danmark og gjorde det lige så utrygt for jøder at leve i som så mange andre lande.

Løvhyttefesten

Koppel var i høj grad, hvad jøderne kalder en »from« mand, nemlig virkelig religiøs, og han overholdt alle jødiske fester og helligdage. Mest iøjnefaldende for os andre var »Løvhyttefesten«.

Denne fest fejres til erindring om jødernes 40-årige ørkenvandring efter udgangen af Ægypten og om Guds hjælp til dem i denne tid. I denne anledning bygger man sig en løvhytte, som står i 7 dage. Det er en hytte med løv og kviste til tag, igennem hvilke man skal kunne se himlen. I denne hytte indtager man sine måltider i den tid, festen varer.

Det er ikke altid nemt for jøder i en storby at bygge sig en løvhytte, men i Fiolstræde lod det sig gøre. – Koppel byggede sin i den smalle baggård, hvor et plankeværk dannede bagvæggen. Siderne bestod af to træplader, der stod vinkelret ud fra bagvæggen. Nogen fjerde side var der ikke, idet sidepladerne næsten nåede husmuren; der var en smal åbning, gennem hvilken man kom ind i hytten. Taget bestod som nævnt af grene, og da festen foregik i oktober, var det jo ikke grønne grene, som det vel nok skulle have været, men det danske efterårsløvs glødende farver. I hytten var der bord og bænke, og der opholdt man sig altså til måltiderne. – »Løvhyttefesten« er også en takkefest for efterårets høst.

Jeg har set en anden løvhytte, som nok var finere, men også knapt så ægte i sin virkning som Koppels. Denne sidste tilhørte en anden jødefamilie, jeg kendte. Den bestod af grønmalede træsider, som kunne sættes sammen og tages ned igen ved hjælp af hasper og kramper. Taget bestod af to dele og kunne åbnes og lukkes. Det var af teldug. Hele hytten lignede et lysthus i en have. Loftet bestod af grønne grene med de mest vidunderlige frugter imellem, rødkindede æbler, grønne pærer og store, blå vindruer. Men ak, frugterne var alle sammen af glas, altså en art juletræs-

pynt. Der var et fint lakeret bord derinde og fine bænke. – Meningen var jo, at man skulle sidde under åben himmel, men når den danske efterårsstorm ruskede i huset, og regnen styrtede ned, så måtte Herren altså undskylde, men så lukkede man taget. Så forekom Koppels løvhytte, hvor man holdt ud under efterårsregnen, langt mere rigtig.

Jødernes påske – Pesach – er en anden stor fest. Den falder omtrent samtidig med den kristne påske, idet det jo var for at fejre påskefesten, at Jesus drog til Jerusalem, hvor han blev korsfæstet. – Jøderne fejrer påsken til minde om udgangen af Ægypten. Der er mange skikke i forbindelse med påskefesten. Hjemmet skal gøres grundigt rent, og der skal anvendes særskilt service, som før brugen skoldes i kogende vand. Den mad, man spiser i påsken, skal på en eller anden måde symbolisere de begivenheder, som førte til udgangen af Ægypten, og minde om det hastige opbrud. F.eks. havde de ikke tid til at lade deres brød gære på sædvanlig måde, men bagte det i ørkenens hede sol. Til minde herom spiser man kun usyret brød i påsken. Det bagtes i min barndom som store, flade, cirkelrunde, pandekagelignende kiks. De kaldtes »Matza-brød«.

Hver påske kom Koppel og ringede på vor dør. I hånden bar han et fad med 5-6 matzabrød under en serviet. Det var »Páschebrot für die kleine«. Jeg kunne dog ikke spise dem alle alene, så hele familien spiste af dette ualmindeligt velsmagende brød, som med et godt lag smør på smagte helt ubeskriveligt dejligt.

En del af et lille samfund

Med beskrivelsen af familien Koppel var det min mening at slutte denne lille bog. – Men det er faldet mig ind, at vi jo også selv var en af familierne i dette lille samfund, så jeg vil derfor til sidst give en skildring af os selv, måske i særlig grad af min far, som var en af dem, der kom til at bo længst i denne ejendom. Da vi flyttede i 1939, havde han boet her i 27 år i tre forskellige lejligheder, to i Havehuset og en i Forhuset.

Om disse lejligheder og deres møblering har min far skrevet meget udførligt i sin dagbog fra denne tid. Da det næppe i sin helhed kan interessere andre mennesker, vil jeg kun give en beskrivelse af de vigtigste oplysninger i dette.

Den første lejlighed var stuelejligheden i Havehuset. Den bestod af tre

*Fiolstræde nr. 28, hvor
Else Bierrings voksede
op. Billedet er taget ca.
1915.*

værelser, hvoraf de to vendte ud til den pæne, store gård. Begge stuer var dagligstuer. I den største hang min mors mange malerier.

Min mor malede, men døde så tidligt, at hun ikke nåede at blive andet end elev på den malerskole, hvor hun gik. En dygtig elev må hun dog have været, for hun fik engang et af sine malerier udstillet i BT-centralens vindue ud mod Rådhuspladsen. Det var et motiv fra Kongeåen, og det blev solgt til fordel for en indsamling til sønderjyderne lige efter genforeningen. Det blev købt af en sagfører, efter hvis død far spurgte hans søn, om han måtte købe det af ham. Sønnen ville ikke tage penge for billedet,

som hans far havde været glad for, men forærede far det, og det hænger i dag på min væg. I den store stue var der foruden malerierne et meget smukt birketræsmøblement. I den anden stue samlede far raderinger, og hans skrivebord og reoler stod her.

Senere flyttede de til en lejlighed på 2. sal i Forhuset, da de frygtede kulde og fugtighed i stuelejligheden. Far skriver, at hvis de om aftenen lagde et stykke franskbrød på køkkenbordet, var det i den gamle lejlighed ikke tørt næste morgen, men i den nye blev det ganske tørt ved den samme behandling. Der var også kommet fugtpletter i enkelte bøger.

Min mor fik ikke megen glæde af den nye lejlighed. De flyttede dertil i oktober 1922, og hun døde i juni 1923. Jeg var to år, da vi flyttede fra stuelejligheden, så den kan jeg ikke huske fra den tid. Men senere kom jeg der en del, da jeg havde en legekammerat i gården, en jødisk pige, Lisa, hvis forældre nu var kommet til at bo der.

Den største del af min barndom faldt i Forhuset. Det var en hyggelig lejlighed. Den var lidt større end den gamle; især var dagligstuen stor og smuk; den havde tre vinduer mod gaden. I alle værelser var der træpaneler; her blev meget hyggeligt.

I 1934 flyttede vi tilbage til Havehuset, hvor vi kom til at bo på 2. sal i en meget smuk lejlighed, langt den mest herskabelige af dem, vi beboede her. Her var tre smukke stuer. Jeg fik mit eget værelse, som jeg var meget glad for.

Den lejlighed og den i Forhuset blev min barndoms og første ungdoms lejligheder. Selv om jeg også var glad for den nye lejlighed i Gothersgade – så – Fiolstræde var det jo ikke.

Min far

I sin ungdom, før han blev gift, havde min far udgivet en digtsamling, som blev modtaget godt. Før disse digte udkom, havde han vished for, at i hvert fald et af dem var værd at trykke. I nogle år udgav min farbror og nogle af hans venner et blad »Københavns amts folkeblad«. Ved dette blad var far selvfølgelig fast medarbejder. Da julenummeret var under forberedelse, havde en eller anden yderligere fået Herman Bang til at skrive noget i bladet. Det var jo en ære for det unge blad, og en deputation af de unge mennesker drog ud til Herman Bang og overrakte ham det nyudkomne julenummer. Han bladede det igennem, og på en af siderne

*Else Bierrings,
ca. 10 år, med sin far.*

stod min fars bidrag, et smukt digt, »Hyrderne«. Herman Bang læste det igennem og udtalte så: »Den unge mand har talent!« Han kastede så et blik på sit eget bidrag og fortsatte: »Men mit er også godt!«

Efter min mors død samlede min far de digte, han i årenes løb havde skrevet til hende samt nogle andre med forskellige emner og udgav en meget smuk og langt modnere samling digte end i den første bog. Disse sidste digte var inddelt i en første og en anden halvdel. I den sidste halvdel samlede han alle digtene til min mor og satte hende på denne måde det smukkeste minde, en ung mand kan sætte sin unge hustru.

Også disse digte blev vel modtaget, og der er ingen tvivl om, at min far kunne have drevet det videre, men strengen var bristet ved min mors alt for tidlige død. Sit brød tjente han ved en kontorstilling i magistraten. Han blev i tidens løb en meget fin og skattet lejlighedsdigter. Nogle af

disse digte var af en sådan karat, at de fortjente at komme til en større offentligheds kendskab, men sagde man det til ham, indvendte han altid, at han ikke havde tid og ro til igen at begynde at udgive bøger. Og måske havde han ret. Den første bog var skrevet med ungdommens begejstring, den anden med hans hjerteblod – intet af, hvad han senere kunne skrive, ville, for ham selv i hvert fald, kunne måle sig med det.

Men var der således meget hos ham, der døde sammen med min mor, var der andet, der fik et forstærket liv, nemlig interessen for og kærligheden til hans børn.

Han var en vidunderlig far. Når som helst, han kunne afse stunder til det, beskæftigede han sig med os, legede med os, læste for os, gik ture med os, levede med os i alle vore glæder og genvordigheder. Historier kunne han på stående fod digte om et hvilket som helst emne; han var en ren improvisator. Det var ofte lange fortsatte romaner; således havde vi, da jeg var barn, en lang fortælling om tolv katte og deres oplevelser, og min søster havde en fantasielefant ved navn Josef, som oplevede de utroligste ting.

Når vi skulle gå tur, kunne vi finde på at forlange, at far skulle agere f. eks. en hund, som er glad for at skulle på gaden. Straks var han med på spøgen og stormede højt gøende ned ad trapperne. Under udførelsen af en sådan scene, mødte han nede i stueetagen departementschef Dalhoff, pastor Dalhoffs søn, som kom for at besøge sine gamle forældre. Ingen af os havde naturligvis hørt, at der kom nogen, og departementschefen blev vist nok i første øjeblik noget konsterneret over dette møde. Men så kom min søster og jeg jo bagefter, højt leende, så han har vel så forstået sammenhængen.

Min stedmoder kunne nok engang imellem give os »en på siden af hovedet«, når vi havde været uartige. Hun var ud af en præstefamilie med 12 børn, så der har nok en korporlig revselse engang imellem været nødvendig for at sætte tingene på plads. For øvrigt skal det siges til hendes ære, at hun aldrig gjorde nogen forskel på os. Jeg mærkede aldrig, at jeg ikke var hendes eget barn fuldt så vel som min søster. Som følge deraf har der mellem min søster og mig heller aldrig været et dårligt forhold, som man undertiden ser blandt halvsøskende på grund af indbildt eller virkelig forskelsbehandling.

Fars opdragelse af os foregik ved eksemplets magt, eller hvis vi havde

Et kig ind i familien Bierrings stuer.

været uartige, da ved at tale med os om tingene, forklare os, hvorfor det ikke var så godt at gøre sådan eller sådan. Han gjorde det på en måde, som om det var en voksen, han talte med. Følgen var i de fleste tilfælde, at vi selv følte os næsten som voksne og fra dette nye stade så på vor egen barnlige uartighed med forbavset hovedrysten. Aldrig har jeg følt mig så flov som en dag, da jeg kom fra et besøg hos en kammerat, som jeg kom meget hos, og hvis forældre bød mig stor gæstfrihed. Et eller andet har denne dag ikke passet mig derhenne, og i min forstemthed gav jeg mig til at kritisere min veninde og hendes forskellige familiemedlemmer. Far hørte en lille tid i tavshed på mig; derpå udbrød han med forundring i stemmen: »Men Else, det er jo dine venner, du taler om!« – Ikke andet. Men der var en, som fik travlt med at lukke munden.

Jeg kan godt se, at det billede, jeg her tegner af min far, ser alt for idealiseret ud, og dog er det ikke overdrevet. Hvis ikke det lød lidt komisk, kunne man virkelig sige, at han var den »fødte« far.

Men nu skal jeg straks sætte snor i min begejstrings ballon; blot lige til sidst dette:

Far var næsten altid den, der var først oppe om morgenen, og han gik rundt og vækkede os andre efter tur ved at afsynge en eller anden hjemmelavet sang eller et vers af et eller andet mærkeligt forglemt produkt, f. eks.: »Rejs jer af lejet, goternes løver, nu er det tid« (Carl Ploug) eller: »En nyfødt sol i Østen gløder, forsamler jer, I fiskermænd«, hvis oprindelse jeg ikke kender. Om ikke for andet, så vågnede man dog af slet og bar forundring over, hvordan han nu kunne finde på disse gribende citater.

Gaden og gården i dag

Fiolstræde i dag? Og nr. 28?

Selv med gågadens gener er der dog lidt af den gamle fortryllelse over det gamle stræde tilbage. Strædet er jo stadig levende; menneskestrømmen er ikke blevet mindre, tværtimod.

Men nr. 28 er ikke, hvad det før har været. Den gamle port er væk, der er nu kun en portåbning. Vildvinen, som beklædte muren – forsvundet. Man sagde, at rotter underminerede gården, og man lagde derfor asfalt over den jord, som vinen groede i. Plænen under træet er væk; tilbage er kun en lille cirkelrund plet, som træet kan vokse i. I stedet for det beskedne gamle cykelskur har man opført en anmasende stensætning, som rager halvt ud i gården og er af så overdådig rædselsfuldt et materiale, at det næsten tager vejret fra en, når man i dag træder ind i gården. En hel del biler er parkeret derinde; de bidrager til det triste udseende og taler deres tavse sprog om, at det er andre mennesker, som nu bor i lejlighederne, en anden tids mennesker. – Havehuset kan dårligt mere kaldes et havehus, hvis ikke det var på grund af træet.

Ja, træet, kastanietræet, hvori der rugede skovduer, det er der endnu, det har virkelig fået lov at leve. Ganske vist er årene ikke gået sporphøjt hen over det, men har mishandlet det på forskellig måde. For nogle år siden amputerede man en stor gren, senere stynede man alle grenene i toppen. Men det var nu nok slet ikke mishandling, men gjort med velberåd hu – for i dag fremtræder det skønnere end nogen sinde med en pragtfuld krone, hvor alle grene og blade kommer fuldt til deres ret. Tør man tro, at også de nye beboere elsker det gamle træ og gerne vil beholde det?

Ja, sådan kunne jeg skrive for blot et års tid siden. Men i mellemtiden skete der jo noget endnu mere vidunderligt. Træet vil komme til at stå i en

gårdhave med åben plads og lys og luft og har ikke blot en fortid, men også en strålende fremtid. Men alt det er nyt og svært at følge, for hele karreen rundt – Fiolstræde-Rosengården-Peder Huitfeldtsstræde-Krystalgade – er alle indgange til husene lukket med porte og indgangsdøre, med kaldesignal til lejlighederne. Det forstår jeg så godt, det er jo for at skærme sig mod grafitti-uvæsenet, men det er trist for mig, der havde for vane, når jeg gik gennem gaden, at gå ind og se på mit gamle træ. Men det er dog sket, at nogen er gået ind eller ud, når jeg har været ud for huset. Så smutter jeg gerne med ind og kan igen nyde at være her i min barndoms minders have.

Holsteins minde vil jeg tilegne denne bog, som han selv bad mig skrive. Men også min dejlige fars minde og i det hele taget mindet om alle de mennesker, som engang færdedes under træets voksende krone, som alle kendte hinanden og var hinandens gode naboer.

Og det gamle træ! Jeg ser op i dets krone og ser bag drømmen om fremtiden minderne om fortiden. Her lever alle erindringerne om livet i den grønne gård, hvor det selv var midtpunkt. Jeg ser op og finder et fristed for sindet, en oase i en hård og usikker verden.

Foreningen Danmarks Folkeminder har udgivet følgende bind i sin erindringsserie »Folk fortæller«:

1. Viggo Klausen: Sådan var der på landet i tyverne. 1979. 40 sider.
2. Kirsten Melchjorsen: »Peder Bøje«. 1979. Nyt oplag 1987. 40 sider. Ill.
3. Johs. P. Møller: Ingen billetter til himlen. 1980. 61 sider.
4. Sigurd Jonassen: Vejen går min tro over Vesterbro. 1980. 66 sider. Ill.
5. Dorthea Beck Jensen: Beretninger fra det gamle Skovshoved. 1980. 31 sider. Ill.
6. Chr. Refshøj: En gammel skolemester fortæller. 1980. 60 sider. Ill.
7. Ingolf Vrejlev: På valsen. 1981. 75 sider.
8. Lorenze Hansen: Opkomlinge. 1982. 70 sider. Ill.
9. Erik Kroman: Dagligt liv i Marstal og på Ærø omkring år 1900. 1982. 58 sider. Ill.
10. Jacob Peter Petersen: Beskrivelse over min Reise til Amerika 1862–66. 1983. 38 sider. Ill.
11. Niels Nørgaard: Mine livserindringer. En bonde fra Ribe-egnen fortæller. 1983. 69 sider. Ill.
12. Gerhardt Klint: Baggårdsbarn i tyvernes København. 1983. 84 sider. Ill.
13. Ellen Birkkjær Ullmann: Skitser fra mine oplevelser 1902–83. 1984. 56 sider. Ill.
14. Ove Bisgaard: En mælkekands erindringer fra det mørklagte København under besættelsen 1940 til 1945 og tiden der fulgte. 1985. 60 sider.
15. Dagmar Rasmussen: Barndoms minder fra Vejleådalen. Erindringer 1911–1921. 1985. 81 sider. Ill.
16. Agnete Terkildsen: Små glimt. 1985. 79 sider. Med mange tegninger af forfatteren.
17. Herman Krogholt: Barske tider. En landsbydreng fortæller. 1986. 102 sider.
18. Gunnar Nielsen: Et godt liv – trods alt. 1986. 138 sider. Rigt illustreret.

19. Agnes Schülein: Fasangården – husket af en fasankylling. 1987. 38 sider. Illustreret med tegninger af forfatteren.
20. Martine Løth: Slægtsminder. 1987. 73 sider. Ill.
21. Børge Nielsen: Det skete i de dage. Historien om en galskab og barndoms- og ungdomserindringer. 1988. 87 sider. Ill.
22. Hans Peter Christian Ethelfeld: Den gamle mands erindringsbog. 1989. 183 sider.
23. Lene Ladegaard: Det fortælles om Torn-Trine. 1989. 67 sider. Ill.
24. Gregers Frerslev: Drengesind og lærerluner. Skoleliv i København i 20'erne. 1990. 142 sider, ill.
25. Christian Reehoff: Tro mig om du vil Gunnar. Også en slags oplevelser. 1991. 27 sider.
26. Leo Thellefsen: Fjernere end Orion. 1991. 131 sider.

Else Bierrings fortæller i »København med K« levende og med sans for detaljerne om livet som det udfoldede sig på godt og ondt i hjertet af tyvernes København, Fiolstræde.

Det er et stort og broget galleri af personer, der bliver rullet frem for vore øjne og fantasi. Vi møder gadens handlende, originalerne, småkårsfolket, de velstillede borgerfamilier, de jødiske emmigranter m. fl.

En bog fyldt med pudsige, fornøjelige og vemodige hændelser fra dengang livet levedes i et mere adstadigt tempo og der næsten altid var hjælp og trøst at hente hos naboen.

Takket være Else Bierrings skarpe iagttagelsesevne og gode hukommelse føres vi ind bag facaderne i det gamle kongens København.

Et nyt kapitel er skrevet i det, hendes hjerte banker varmt for: Københavns historie.